

JOAQUIM BOTET I SISÓ, POETA, TRADUCTOR, FOLKLORISTA, CRÍTIC I ESTUDIÓS DE LA LLENGUA I LA LITERATURA CATALANES¹

«Ay! castellà castellana / si la terra catalana /
no t'hagués conegut mai!»
(Víctor Balaguer)

«de les cendres de la pàtria morta, una pàtria gran i forta»
(Fco. Monsalvatge i Fossas)

PEP VILA

INSTITUT D'ESTUDIS GIRONINS

Resum

L'historiador, geògraf, periodista, arqueòleg i numismàtic Joaquim Botet i Sisó (Girona, 1846-1917), un home clau en el context ideològic de la Renaixença gironina, té una obra –com a poeta, com a traductor de Víctor Hugo i de Heinrich Heine, com a folklorista i com a crític literari militant– poc coneguda i valorada. Des de diversos mitjans va reivindicar el valor de la cultura, la llengua i la literatura catalanes d'aquell moment. Ara, amb motiu del centenari de la seva mort, publico els primers resultats d'una recerca.

Paraules clau

Poesia, folklore, traducció, llengua, literatura, Renaixença, Girona, segles XIX i XX.

Abstract

The historian, geographer, journalist, archaeologist and numismatist Joaquim Botet i Sisó (Girona, 1846-1917) was a key figure within the ideological context of the Gironan «Renaixença». Botet i Sisó composed poetry, translated Victor Hugo and Heinrich Heine, and was also a folklorist and a strong literary critic, but his works were underappreciated. He defended the importance of the Catalan culture, language, literature from that period. Today, on the occasion of the centennial of his death, I present the first research results.

Key words

Poetry, Folklore, Translation, Language, Literature, Renaixença, Girona, 19th-20th Centuries.

¹ Vaig llegir alguns fragments d'aquest text el dia 19 de gener de 2017, dins d'un cicle de conferències que, amb motiu de la celebració del centenari de la mort de J. Botet i Sisó, es van celebrar a la Biblioteca Carles Rahola de Girona durant el curs 2016/2017.

Fotografia poc coneguda de Joaquim Botet i Sisó quan tenia uns cinquanta anys.

La pretensió d'aquest article és prou elemental. Es tracta de donar a conèixer i analitzar l'aportació literària, erudita i folklòrica² –menor però amb alguns aspectes que ens semblen interessants– que Joaquim Botet i Sisó (1846-1917), advocat, polític, historiador, romàntic, creient fervent i integrista; un home de fermes conviccions, ple de contradiccions, com tots, ens va deixar, especialment durant el període 1871-1885, poesies, llegendari, traduccions, ressenyes de llibres, treballs diversos en què feia constar l'amor pel país, per les seves tradicions i per la llengua catalana, que perdia espais de relació i de comunicació. Poca gent, per exemple, coneix la seva faceta de folklorista. No podem obviar, però, que aquest coneixement en clau ideològica i en termes socioculturals que Botet investigava com un veritable esperit renaixentista formava part d'una reivindicació política i cultural molt

² La seva contribució poètica i folklòrica gairebé no té cabuda en les bibliografies especialitzades que hem consultat. La seva figura d'intel·lectual i home de lletres, en el pas del segle XIX al XX, tampoc no va merèixer l'atenció de l'estudiosa Maria Dolors Fulcarà en el seu llibre, *Girona i el modernisme: contribució a la història dels ambients político-culturals del començament de segle*. Girona: Patronato José Mª Quadrado del CSIC i Eximenis de la Diputación Provincial de Gerona, 1976. Tampoc hem sabut trobar la reivindicació de la figura gegantina de Botet entre les pàgines del llibre de Carles Bastons i Vivanco i M. Bastons i Garcia, *Gent que ha fet història: 115 personatges de les terres gironines*, Barcelona, Base, 2015.

més àmplia, que en diversos graus i consideracions afectava tot el país en el pas del segle XIX al XX.

Josep Torras i Bages (1846-1916), bisbe i escriptor català, va tenir molta importància en la configuració del pensament de Botet i Sisó. Va ser el principal impulsor del regionalisme catalanista, tradicionalista i catòlic. *La Tradició Catalana* (1892), breuari dels catòlics catalans, fou el llibre de capçalera de diverses generacions del catalanisme³ moderat d'arrel cristiana. En aquesta obra defensava l'estreta relació que existia entre el pensament i la llengua⁴ en la qual s'articula. L'any 1876, Torras i Bages fou ordenat diaca a Vic i capellà a Girona. Després es va traslladar a viure a Barcelona. A la capital fou consiliari del Cercle Artístic de Sant Lluc i de la Unió Catalanista. Va fundar la Lliga Espiritual de la Verge de Montserrat. L'any 1882 el van elegir president de la comissió encarregada de redactar les Bases de Manresa, una mena de constitucions del regionalisme català. Les seves defenses del català eren més pastorals que patriòtiques. Des de 1899 fou bisbe de Vic.⁵

Sobre Catalunya, Botet i molts altres companys seus tenien una visió i un sentiment providencialista, és a dir, consideraven que aquest país era una entitat natural més enllà de la voluntat individual dels qui la formaven.⁶ En canvi, l'Estat era vist com una obra humana, «una agrupació o conjunt d'homes subjectes a un poder comú». La democràcia i el parlamentarisme no podien ofegar aquestes realitats naturals, «providencials». La idea fonamental era que Catalunya, la nació, constituïa la terra mateixa, un fet natural,

³ Botet fou dels primers a articular un resum sobre la nacionalitat catalana que va servir de far i de referent per als catalanistes gironins: *La formació de la nacionalitat catalana*, «Conferència donada en lo Centre Catalanista de Girona y sa Comarca lo die quinze de maig de l'any 1896». (Girona, M. Llach, s/d).

⁴ Com expressava en una ocasió Pierre Vilar, és la nació la que fa la llengua. Marfany, en una entrevista que ara no tinc a mà, també ho expressava més o menys així: «És una incipient idea nacional que suscita la restauració de la llengua a la plena dignitat».

⁵ Enguany celebrem el 125 anys de les Bases de Manresa, aprovades en aquesta vila l'any 1892.

⁶ Llegim les sentides paraules de condol que Botet va escriure en la mort de l'eminent polític i ciutadà exemplar el Dr. Robert. L'home i el poble de Catalunya estaven sotmesos als designis divins: «[...] es quan Déu sembla volguer posar a proba la seva vitalitat y la seva fortalesa, emportarsen l'un darrera l'altre'ls homes que en ella més despuntan y més semblan cridats a conduhirla al triomf y a la victoria, als patricis que mes valen y més la volen y per ella més se sacrificant y més treballan. Acatem la seva voluntat, y dihem com Krüger: "Déu humilia a voltes a son poble y'l proba ab durs treballs. Pero no fa per abandonar-lo a ses soles forces, sinó pera salvarlo"». (D. Bartomeu Robert, «L.G.», núm. 363, 13-4-1902).

Fotografia oficial de
Joaquim Botet i Sisó.

mentre que Espanya, l'Estat, és una creació artificial.⁷ Existia una ideologia regionalista catalana, subordinada respecte del nacionalisme espanyol. El país vivia en un doble patriotisme. El sentiment que Catalunya era un país amb una identitat pròpia no es traduïa en l'adopció d'una política catalanista ferma. La solidaritat hispànica enfront de l'invasor francès no fou obstacle per a la reafirmació d'un orgull català que, a cada pas, recordava el passat gloriós i heroic de la Catalunya medieval amb tots els seus mites.⁸

Botet, com altres autors del romanticisme, s'interessava pel folklore i pel món de l'excursionisme científic. Aplegava rondalles, escrivia poesia èpica,

⁷ Joan Lluís Marfany, *La cultura del catalanisme*, Barcelona, Biblioteca Universal Empúries, 1995, pàg. 224.

⁸ Jaume Massó i Torrents té un poema: *Plany*, publicat per Joan Guasch a *Cançons Populares Catalanes* (Barcelona, 1901) que insistia en aquesta visió desgraciada del país: «Catalunya en altres temps ella sola es governava, / es feia les seves lleis en sa llengua i no en cap altra.//

Plora, plora, Catalunya, que ja no et governes ara!//

Des de fa ja massa temps estrangers són els que manen / i en la llengua estranya en fan lleis que a la nació són contràries.//

Plora, plora, Catalunya, que ja no et governes ara!».//

costumista, amatòria, traduïa balades i cançons romàntiques del francès i de l'alemany i interpretava documents antics. La història bàsica s'amania sempre amb components locals. Des de diverses tribunes, de les quals fou director, encomanava i reproduïa articles sobre les matèries que el preocupaven, volia influir ideològicament en el seu entorn. En aquest sentit, hem llegit a «Lo Geronés» editorials sense signar, articles signats amb les inicials: una B, una X o una Y, que, pels continguts i per l'estil, bé podrien ser seus.

Encara que Botet hagi estat més valorat pels seus treballs sobre l'arqueologia i la numismàtica de Catalunya, va fer molta feina com a activista cultural, editor de textos antics,⁹ a favor de la recuperació de les institucions davant de la passivitat institucional, des de l'àmbit polític i cultural. Remenant papers antics, monedes, restes arqueològiques, lluitant per la salvació del patrimoni històric i artístic, es va adonar que calia reivindicar el gloriós passat de la pàtria catalana, afavorir-ne el present i l'esdevenidor en el camp polític i cultural. Botet i Sisó, que creia en les virtuts d'un bon ensenyament,¹⁰ va dirigir la revista «Lo Geronés» i «La Renaixensa» de Barcelona. També fou president de l'Associació Literària de Girona, acadèmic de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia de Madrid. Va col·laborar en la «Revista de Gerona», «Lo Rat Penat», «La Gramalla», «L'Avenç» i «La Il·lustració Catalana». El 1875 va guanyar el premi de la Real Academia de la Historia de Madrid amb una monografia sobre Empúries, publicada el 1879. El 1894, va fundar el primer Centre Catalanista de Girona, que acabaria federant-se en la Unió Catalanista, juntament amb les agrupacions catalanistes de Celrà i Bordils. Políticament va ser regidor de Girona (1894-1897) i diputat provincial (1881-1888). També fou Jutge Municipal (1882-1883) i conservador del Museu Provincial (1896-1904). Fou tesorero de la Junta Permanent d'Unió Catalanista el 1898 i el 1901 fundà el Centre Catalanista de Gerona y sa Comarca.

Des d'aquestes tribunes polítiques i culturals, Botet treballava per denunciar la deserció lingüística de les classes dirigents, la desoficialització de la llengua, sotmesa a una determinada subordinació funcional, aspectes

⁹ Per exemple: *Índex cronològich del Cartoral de la Curia Eclesiàstica de Gerona, anomenat de Carlo Magno*, impr. de la Casa Provincial de Caritat, 1905. *Los Usatges de Barcelona: estudis històrics y crítics de la primera compilació de lleys catalanes*, Barcelona, La Il·lustració Catalana, [1917?].

¹⁰ Des de 1872 formava part de la Junta de Instrucció Pública de la Província de Girona.

de la llengua i dret català, batallava pel problema de l'ensenyança¹¹ i de la predicació en català, la frustració que produïa en una minoria sensibilitzada un model estatal molt centralista. Hi havia la necessitat que fos reconeguda la identitat pròpia de Catalunya. Hem d'entendre i de valorar que el sorgiment del catalanisme polític s'inicia en un context històric en què Catalunya no té institucions de govern pròpies, que no tenia un estat. El primer catalanisme sorgit d'una societat catalana més moderna i activa, diferenciada de la resta de l'Estat, batalla contra el règim centralista espanyol dels segles XIX i XX. La veritable transformació del catalanisme en el nacionalisme, amb totes les conseqüències, s'inicià, però, en els anys del tombant de segle. La situació política del moment, sense gaire marge de maniobra, estava controlada pels partits oficials dominants que mantenien el control electoral, per un caciquisme molt estès en molts àmbits de l'administració i de la societat. Amb les seves armes i bagatge aspirava a desvetllar la societat a través de l'educació, la coneixença del país, la reivindicació de les seves lleis i la història.

J. Morató i Grau, en una nota necrològica¹² que va signar quan morí Botet i Sisó, es feia ressò del seu canvi de posició pel que feia a l'ús del català com a instrument de divulgació: «En altres temps la producció històrico-arqueològica d'en Botet y Sisó havia estat de preferència castellana, però darrerament no's servia d'altra llengua que de la pròpia, havent pogut comprovar, ab l'èxit europeu de l'obra esmentada, la inutilitat de servir-se de cap més per la difusió dels treballs verament científichs».

Catalanista militant, fou un representant destacat de la denominada escola de Girona. Va col·laborar amb un grup ampli d'erudits des de les tribunes de la «Revista de Gerona» i del «Certamen Literario». Reivindicava el poder polític,

¹¹ El publicista F. Romaní y Puigdemogolas en el seu article: *La monarquia sense la base del Regionalisme és insostenible a Espanya y lo mateix la República si per desgràcia la centralitzadora triomfés*. [Subtítol: X.-«Mals que experimenta nostra llengua y la ensenyansa en Catalunya»], «L.G.», 105, diumenge 19 de abril de 1896, pàg. 1, afirmava: «La obra impia de subjectar nostre país a una disciplina exòtica y volandera s'aplica també per lo Ministeri de Foment respecte de la ensenyansa. Fa temps que monopolisa la vida universitària provehint frecuentment las càtedras de la catalana en personas estranyas al país, que suspiran per abandonar-lo aprofitant l'ocasió d'un ascens, y que sovint lo maltractant ridiculisant sa parla y sas costums».

¹² En *Joaquim Botet i Sisó* a «La Il·lustració Catalana», núm. 714 (11 febrer 1917), pàg. 90.

considerava que la llengua¹³ i la cultura pròpies eren un espai irrevocable d'aquesta personalitat. Als anys 80, Botet es trobava en plena transició ideològica del republicanisme possibilista al nacionalisme català, segons la seva pròpia declaració continguda en una carta que va enviar a Castelar el 3 de març de 1883, l'esborrany de la qual es troba entre els seus papers a l'Arxiu Municipal de Girona. Les Bases de Manresa (1892) ja reclamaven que la llengua catalana fos declarada oficial de l'Estat. La pastoral de 1900 del bisbe Josep Morgades sobre la necessitat del catecisme i de la predicació en llengua catalana, molt contestada al Senat i al Parlament i per la premsa de Madrid, és una altre esdeveniment que no podem passar per alt.

Com molt bé expressava M. Crusafont, un dels seus biògrafs: «L'etapa literària de Botet¹⁴ es caracteritza, predominantment, per la seva participació activa en iniciatives de caràcter literari, pel treball de crítica literària, per les traduccions i per la seva presència en els jurats, com a persona cultivada i de ponderat criteri. El trobem a la seva «Asociación Literaria de Gerona», però també a Olot, Figueres o La Bisbal d'Empordà i, més endavant, els anys 1889 i 1904, com a mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona».¹⁵

Per entendre i enquadrar millor el marc de les reivindicacions culturals i polítiques que amoinaven Botet, el gros de les seves aportacions culturals en el període estudiat, ens fixarem en uns quants esdeveniments d'aquell moment que, el meu criteri, són importants per situar el nostre personatge. De pic o de palada tots influeixen en la cultura del catalanisme per la qual batallava:

– L'1 de juliol de 1893 el bisbe de Vic Josep Morgades consagra la restauració del monestir de Ripoll.¹⁶ El catalanisme vigatà serà el detonant del gironí.

¹³ Aquest era, però, un territori ple d'ambigüitats. Com bé recorda Marfany en el seu llibre *La llengua maltractada, op. cit.*, pàg. 483: «Catalanistes com Josep Serra i Campdelacreu o Josep Berga escrivien a Botet i Sisó en 1880 i 1882 en castellà; Romaní i Puigdemogolas, Rubió i Lluch, Pella i Forgas feien el mateix amb Yxart en 1889, 1890, 1892». Recordo que, en una ocasió, vaig llegir un treball de Borja de Riquer, estudis del catalanisme, en el qual també defensava que la llengua era una mena de bandera emblemàtica del catalanisme.

¹⁴ Vegeu la figura de «l'historiador i l'home de lletres» dins Ramon Alberch i Fugueras i Josep Quer, *Joaquim Botet i Sisó: del catalanisme al nacionalisme*, Barcelona: Columna, 1998, pàg. 141-142.

¹⁵ M. Crusafont, *Obra numismàtica esparsa i inèdita de Joaquim Botet i Sisó*, IEC, Barcelona, 1997, pàg. 23 i seg.

¹⁶ *La festa poètica de Ripoll* (extret de «La Veu del Montserrat»), publicat a «L.G.», núm. 77, dissabte 5-10-1895 i 78, de 12-10-1895.

– L'11 de febrer de 1894 es va constituir el Centre Catalanista de Girona. Botet en va ser el primer president. Aquest Centre Catalanista que periòdicament organitzava conferències, vetllades i excursions (Romanyà, Montseny, Vic i Ripoll), va promoure la creació d'una secció juvenil. Aquesta organització política editava «Lo Geronés, setmanari porta-veu del Centre Catalanista de Gerona y sa Comarca». El primer número va sortir el dia 7 d'abril de 1894, imprès pel «Diario de Gerona». A redós del de Girona es van crear el Centre Catalanista d'Olot i el de Castelló d'Empúries, Banyoles, Besalú, Sant Feliu de Guíxols, Bordils, la Bisbal, etc.

Com va deixar escrit Joan Puigbert en un article, *El primer catalanisme polític a Girona. El Centre Catalanista*: «El catalanisme polític, o sigui el nacionalisme català, sorgeix a la ciutat de Girona, a casa de Joaquim Botet i Sisó, l'any 1894». I afegeix a aquesta reflexió una cita de Joan Vinyes, un dels impulsors del moviment cultural de llavors, extreta de *Memòries d'un gironí*: «El catalanisme era encara per la majoria de la gent una aspiració vaga, sense abast pràcticament polític ni altra transcendència que un amor una mica xiroi a les coses típiques».

– L'any 1895, Àngel Guimerà, president de l'Ateneu de Barcelona, va fer el discurs en català. Aquest gest va fer forat, va ser revolucionari.¹⁷

– Pel que fa a l'ús de la llengua catalana en els mitjans de comunicació i polítics, he recollit unes quantes dades. El teatre, que llavors tenia una gran significació social, gairebé tot es representava en castellà. Fins al 30 d'octubre de 1890 el «Diario de Gerona» no va publicar el primer text en català. El primer de novembre de 1888, com a novetat, el president del «Certamen Literario de Gerona», Damas Calvet, va fer el seu discurs en català. Botet i Sisó, en la sessió de la Diputació Provincial de 9 de novembre de 1895 es queixava que no fos atesa la petició de la Diputació de Guipúscoa a les Corts sobre la supressió de l'ensenyament en llengua basca. L'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la qual Botet formava part, no va permetre l'ús del català fins al 1897. L'any 1894, a l'Ajuntament de Figueres hi va haver una sorollosa polèmica sobre l'ús del català. Fins a l'any 1916, l'Ajuntament de Girona no admetia l'ús del català com a llengua escrita.

¹⁷ Discurs llegit per Àngel Guimerà en la sessió inaugural del Ateneu Barcelonès, «L.G.», núm. 89, diumenge 29-12-1895.

OBRA NUMISMÀTICA

Il·lustració Catalana

REVISTA SETMANAL ILUSTRADA

ANY XV

BARCELONA 11 FEBRER 1917

N.º 714

EN JOAQUIM BOTET Y SISÓ
† A GIRONA' L 29 DEL PASSAT JANER

Portada de la revista «La Il·lustració Catalana», editada amb motiu de la mort de Botet.

– Encara a finals del segle XIX hi havia problemes sobre l'ús oral del català en els plens de la corporació municipal a l'Ajuntament de Girona, quan l'alcaldia estava ocupada per Manuel Català i Calzada. Només es podia utilitzar el castellà «por ser el idioma oficial». «L.G.», núm. 178, de 12-9-1897 publicava aquesta curiosa nota:

«Amb la déria que tenen nostres Ajuntaments de parlar en castellà en las sessions, se senten tals cosassas, que fan que aquelles se converteixin en saynetes, de tal modo que'l públich qui hi assisteix ho pren com una diversió, lo que, com es natural, perjudica considerablement lo bon nom de aquelles corporacions. La última celebrada pel d'aquesta ciutat més que còmica arribà en ocasions fins al ridícul. ¿No seria millor que nostres regidors parlessin en català com s'havia fet fins fa pochs anys? Axís evitarien per una banda el ridícul y per l'altra no n'hi hauria alguns que's veuhen privats d'enrahonar, ja que de fe-ho fan riure a la gent».

«LO GERONÉS»

Ja en el primer número de «Lo Geronés», Botet i Sisó, un home de rigor positivista, que n'era el director i que usava aquesta publicació per formular les seves idees i projectes sobre el catalanisme defensat a les Bases de Manresa, escrivia un article, «Clar i Català»,¹⁸ en el qual defensava el seu projecte polític, en el sentit que Catalunya era una nacionalitat i que defensarien la llengua, el dret civil, la riquesa i el treball.¹⁹ Ell i molts dels

¹⁸ «Clar i Català» per J. B. y S. de 12 de maig de 1894: «La facultat d'expressar-nos sempre en la nostra parla, forma sensible del nostre pensament i espill de la nostra consciència, violada i engrillonada pels qui pretenen, falsament, esser los mantenidors de son respecte i de sa llibertat», pàg. 1.

¹⁹ J.B. i S., *Catalanistes i prou*, «L.G.», 50, 16-3-1895, pàg. 1. «Lo que'ls catalanistes volem és la llibertat de tots los temps, les antigues llibertats de Catalunya, aumentades y modificades segons les circumstancies presents exigixin. Volem que se'ns regonegui la nostra personalitat com a poble y governar-nos, administrar-nos y regir-nos com més convinga a nostre modo d'esser y a nostres interessos, y no solament en l'esfera del dret privat, sinó també en la del dret públich, és a dir, tant en lo ordre jurídic com en lo económic y en lo polítich. Y axò ho volem per dret propi, sense que admetem en ningú, rey ni parlament ni president de República, facultat per donar-nos-ho ni per a pendre'ns-ho. Per a nosaltres, la Pàtria, Catalunya y sos drets, són més y estan molt per en sobre de tota forma de govern, de tot monarca, se digui'l nom que's vulga».

seus es consideraven regionalistes,²⁰ regeneracionistes, defensors d'un estat confessional dins d'una Espanya que havia de ser com un estat compost. Catalunya era la nació²¹ i Espanya, l'Estat. «Lo Geronés», 1894-1909, era el setmanari portaveu del «Centre Catalanista de Gerona y sa Comarca». Bona part del periodisme que es feia a la premsa diària i setmanal, a la fi del segle XIX i a inicis del XX, molt més doctrinari que en l'actualitat, tenia com a objectiu transmetre la ideologia d'un partit o d'una corporació política determinada.

A partir de l'any 1902, i per raons econòmiques, el periòdic deixa de pertànyer al Centre Catalanista de Girona com a entitat i passa a ser propietat de diversos particulars. Segueix les orientacions definides a les Bases de Manresa, contrari a l'organització unitària i uniformista de l'Estat. A partir de 1900, apareix amb un encapçalament que expressa el programa, extret del Manifest de la Unió Catalanista de 16 de març de 1897: «Volem la llengua catalana²² ab caràcter oficial [...] volem Corts Catalanas no sols per estatuhir nostre dret y lleis civils, sinó tot quant se refereix a la organització interior de nostra terra, volem que catalans sien los jutges y magistrats, y que dintre Catalunya's fallin en última instància'ls plets y causes, volem ser àrbitres de nostra administració fixant ab entera llibertat las contribucions

²⁰ F. Masferrer Arquimbau, *Concepte de regionalisme dintre de la unitat de la pàtria. Treball que guanya'l premi ofert per la Ecma. Diputació Provincial de Barcelona en los Jocs Florals de 1888*, Barcelona, 1888.

I. P. de B., *Regionalisme y separatisme*, «LG», 49, 9-3-1895: «Àfirmavam en l'article anterior el dret que te Catalunya de separarse d'Espanya, mentres no posseheixi dintre de l'Estat espanyol l'autonomia necessària pera son lliure y natural desenrotllo. Justificàvam aquell dret dihent que la separació es un dels medis de que pot disposar la nostra regió per obtenir la personalitat política indispensable pera sa existència; consistint l'altre medi en la realització del ideal regionalista. D'aquí's dedueix que'l separatisme no es més que un recurs supletori, que deu usar Catalunya quan ja desesperi d'obtenir la personalitat política per medi, del Regionalisme. Mentres no arribi aquest cas, son anhel ha d'ésser l'obtenció de l'autonomia dintre de l'Estat espanyol».

²¹ Narcís Verdaguer i Callís en el seu article *Lo Separatisme*, «L.G.», 78, 12-10-1895, escrivia: «No som separatistes... No ho som, per la senzilla rahó de que encara creyém possible lo sanejament d'Espanya per lo restabliment ampli y lleial de les llibertats regionals». Vegeu també un altre article seu, *Lo catalanisme y l'administració de justícia*, «Lo Somaten», 14-III-1894.

²² «Des del decrets de Nova Planta, hi havia gairebé dos segles de pèrdua d'oficialitat del català i un llarg procés de castellanització que va eliminar el català d'entorns clau com ara l'administració i l'escola. En tot el domini lingüístic hi havia una situació de diglòssia: el castellà era usat en situacions formals i especialment escrites (literatura, educació, etc.) i el català es feia servir en l'ambient familiar i de forma oral». Xavier Valls, *Quan vam endreçar el català*, «Serra d'Or», 386, gener 2013, pàg. 62.

Portada del llibret *Versos. Certamen de 1888*, Girona, Imprenta de Paciano Torres, 1888, on Botet va col·laborar.

é impostos, y volem, en fi, la facultat de poder contribuir a la formació de l'exèrcit espanyol per medi de voluntaris o diners, suprimint en absolut quintes y llevas en massa y establint que la reserva forsova presti servey tantsols dintre de Catalunya».

ORDENACIÓ DEL MATERIAL

Ordeno el material que he sabut trobar, del qual he fet una tria, en uns blocs temàtics. He recollit el que m'ha semblat de més interès. Deixo de banda les ressenyes que Botet feia cada any dels actes que organitzava l'«Asociación Literaria», de la qual era un dels responsables, algunes notes publicades a la «Revista de Girona». La bibliografia que dono de Botet no és del tot completa. Figura ja anotada en el magnífic treball de M. Crusafont i

Sabater consigna en la bibliografia. Com veurem, la seva fou una vida de qualitat de consciència, sempre va treballar en benefici de la comunitat.

1. Narracions i llegendari. 2. El cançoner. 3. Poesia de creació. 4. Traduccions. 5. Conferències, notes i discursos. 6. Articles i notes sobre llengua i literatura catalanes. 7. Sobre Jacint Verdaguer. 8. Ressenyes d'obres literàries i filològiques. 9. Epistolari de J. Botet i Sisó. 10. Sobre Tomàs Sisó.

1. Narracions i llegendari

1.1. En el treball *Tres variants d'una tradició*²³ Botet comenta diferents versions de les llegendes dels menhirs, ja que aquests monuments megalítics llavors eren considerats i explicats com a pedres del diable. Aquí ressenya, fruit d'excursions i de lectures, la pedra del diable que es troba prop de Santa Pau,²⁴ a l'antic camí de Girona a Olot; la pedra de Sant Hilari,²⁵ el menhir de Vallvanera a la Vall d'Aro. Albert Fàbrega en el seu llibre *Llegendes de ponts, dolmens i menhirs a Catalunya. Itineraris*²⁶ explica la presència, a la nostra geografia, de dolmens, menhirs i ponts del diable que han estat motiu

²³ Publicat a «La Renaixensa», II, abril de 1872, pàg. 84.

²⁴ Llegim a Viquipèdia: El menhir de la Pedra del Diable o Pedra Grossa està situat al terme de Santa Pau enmig del camp de conreu anomenat de la Pedra Dreta, propietat del mas de Can Formiga, a mà esquerra de la carretera de Santa Pau a Olot (GI-524), PK 11 aproximadament. És un monument que consta a l'inventari del patrimoni cultural de la Generalitat de Catalunya. Fou descrit per primera vegada per Joaquim Vayreda i Vila l'any 1872. Vegeu l'article signat per X. a *Monumento Celta*, «Ilustración Madrileña», febrer 1872, volum II. núm. 52, pàg. 52, 55 i 58. J. Botet i Sisó a la seva *Geografía General de Catalunya* (Barcelona, Casa Editorial Alberto Martín. Dirigida per Carreras Candi, 1913-1918?) explica la llegenda: «A menys de dos kilòmetres al S.E. de Santa Pau, en lo Pla de Rexach, prop de can Formiga, s'aixeca en un camp, entre dues torrenteres, La Pedra del Diable, interessant menhir donat a conèixer el 1872 per en Joaquim Vayreda («Ilustración» de Madrid, núm. de 29 de febrer) [...]. La Pedra del Diable és un monòlit basàltic de 2,80 metres d'alçada per 0,80 d'amplada i 0,30 de gruix a la part superior i 0,20 a la inferior. S'aixeca isolat en lo pla, d'ençà que els dimonis que lo portaven per a l'acabament de Pont Major de Girona, lo deixaren anar al sentit tocar la mitja nit, hora en que lo pont devia estar acabat, segons tracte fet amb lo dimoni per una donzella que volia passar lo Ter i li va donar l'ànima amb aquesta condició. Així ho conta la tradició per a explicar-se la presència allí d'aquest antic monument, de quin origen y finalitat no'n té la meu lleu memòria», (pàg. 785).

²⁵ A la «Revista Històrica Latina», del juliol de 1875, hi llegim una nota de la redacció que fa referència a un treball de Francesc Martorell i Peña sobre el menhir de Sant Hilari Sacalm. Vegeu també el treball de Narciso Viñas i Serra, «Leyenda tradicional sobre el origen de la construcción del Puente Mayor», «Revista de Gerona», I, 1876-1877, pàg. 195-199.

²⁶ El Farell Edicions, Sant Vicenç de Castellet, 2000.

de creences, llegendes i mites. En el llegendari, les plantades de menhirs a càrrec del dimoni sempre van lligades a ponts de diable. Segons explica Fàbrega: «L'estructura bàsica de la llegenda dels ponts del diable és la d'una persona que habitualment havia de creuar un riu per anar a una font i que desitjava un pont. El diable s'oferia a fer-lo a canvi de l'ànima del primer transeünt».²⁷ El mortal aconsegueix evitar complir amb la seva part del tracte mitjançant un subterfugi. Per a Botet eren menhirs. En desconèixer la seva utilitat i funció, la gent de poble els venerava amb superstició: «De la mateixa pedra llarga de Sant Hilari se compta que, havent caigut una volta per la inclemència del temps y esdevenint-se qu'aquell y 'ls successius anys se perderen les anyades, lo poble ho atribuí a la pedra, y, reunits los pagesos dels entorns, determinaren adreçar-la y plantar-hi sobre una creu: axis ho feren, y comptan també, que, de llavors ensà, han tingudes bonas anyadas. La creu hi és encara, venint a ésser en algun modo, consagrat a la religió un monument que potser a la Divinitat adreçaren alguns dels primitius pobles qu'habitaren nostre país».

1.2. La Font del Bisbe.²⁸ Llegenda

A Girona ciutat, sobre les fonts del Bisbe i d'en Pericot,²⁹ s'ha conservat la llegenda sobre una serp que posseïa un diamant. La llegenda que buscava entreteniment, solia caracteritzar poc, a vegades indirectament, la moralitat de la narració. Es val més de la imaginació. Prefereix fer emergir diversos matisos de com actuaven i es comportaven els personatges a escena. Aquí hi trobem l'astúcia i la cobdícia de l'home per burlar la serp, per robar-li el diamant que portava.

L'argument

«Un pastor compta cada dia les ovelles quan arriba de pasturar i sempre veu que li'n falta una. Avisa l'amo i, un dia, sen van junts al prat. Quan tornen a casa veuen que els falta una altra ovel·la i surten a buscar-la. Prop de la font del Bisbe veuen una llum molt intensa i s'adonen de la presència d'una serp que guarda un diamant. Decideixen fer una bóta amb punxes per atrapar el monstre; l'amo

²⁷ Pàg. 14. Vegeu: Carme Oriol, Josep Maria Pujol, *Índex tipològic de la rondalla catalana*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2003. Índex 1191, pàg. 265-266.

²⁸ «La Renaixensa», II, 1872, 128-130. Amb posterioritat fou publicada a «Lectura Popular», núm. 203.

²⁹ Josep Grahit, *La font d'en Pericot*, «L.G.», 552, 25-11-1905.

s'amaga dins mentre el pastor espera fora. La serp entra a la bota i mor, però l'amo també està a punt de perdre la vida. En aquell moment, fa una promesa i diu que si no mor portarà el diamant a la catedral. L'home compleix amb la seva paraula i, quan es recupera, dóna el diamant. Ningú no sap on és el diamant perquè els capellans de la Seu el van bullir amb aigua i vinagre per protegir-lo, el van amagar i ningú no l'ha pogut trobar mai».³⁰

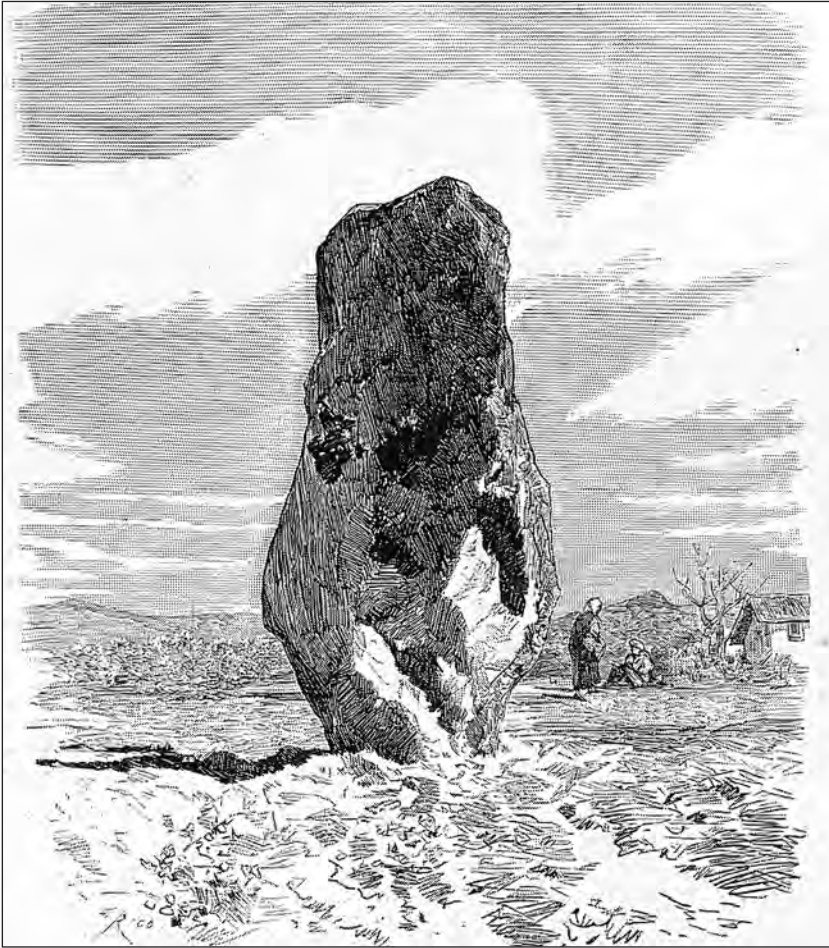
El 15 d'agost, diada de l'anomenada Mare de Déu d'Agost, era costum que a la Catedral es representés l'Assumpció plàsticament, i per això s'exhibia la imatge jacent de la Verge en un monumental túmul o llit, enlairat en el creuer del temple. Des de temps llunyans, dos dies abans de la festa, unes dames anaven a treure la mortalla de la imatge, la vestien i l'engalanaven amb riques vestidures i valuosos joiells, i li posaven un ceptre i una corona d'or i pedreria, en què brillava el famós diamant de la serp de la Font d'en Pericot.³¹ En temps recents se n'encarregaven les monges butinyanes.

A «*Studium*», la revista del jove Dalí, publicada en edició facsímil per Edicions Federals (Figueres, 1989, núm. 2, II., febrer 1919), llegim un article de Juan Xirau, *Monumentos y leyendas primitivas*, en el qual a la seva manera explicava també la llegenda de la serp que portava un diamant: «Cuéntase también del valle de Aro de una serpiente que salía de una torrentera y se entrava todos los días en el mar, dejando a la orilla una piedra misteriosa que al salir volvía a cojer, el primogénito de una familia a quien tenía temerosos la grandeza de la serpiente creyó que la piedra era un talismán y que teniéndola le traería toda suerte de venturas; así que resolvió apoderarse de ella. Montado en una briosa “yegua roja” mientras el monstruo estaba dentro de las aguas cogió el talismán; cuanto este miró a la orilla y lo echó de menos lanzóse en persecución del caballero a quien no pudo alcanzar por la velocidad de la yegua por lo que roja de cólera batió los muros de la antigua casa lanzando horribles bramidos y desapareció en las entrañas de la tierra. La piedra dicen tenía una luz maravillosa que le hicieron perder los dueños hiriéndola, hoy es perfectamente opaca».

Una variant de la rondalla que Botet recull a Girona sobre *La Font del Bisbe* és *El Serpent de Manlleu*, un relat llegendari propi de la ciutat de Manlleu

³⁰ Carme Oriol i Emili Samper, *Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic*. Publicacions URV, 2011. Ref. 1872.07.01, *Literatura oral popular*. La llegenda es pot llegir a la pàg. 155.

³¹ J. Gibert, *Girona, petita història de la ciutat i de les seves tradicions i folklore*, Barcelona, 1946. Llegiu també aquesta narració a la web: www.pedresdegirona.com.

Dibuix del menhir de Santa Pau publicat per «La Ilustración de Madrid».

(Osona) que descriu com una serp que vivia al bosc de la Devesa, prop del nucli urbà, que tenia una llarga cabellera i un diamant gros i lluent al cap, que només es treia per anar a abeurar-se al riu. Un noi, que volia aconseguir el diamant va estudiar els costums de l'animal i, quan el serpent deixà el diamant, l'agafà i sortí corrent. Veient que el serpent el perseguia, va entrar dins una casa i va amagar el diamant en un morter posat cap per avall per tal que el serpent no el pogués agafar. Llavors l'animal entrà a la casa i va enrotllar el seu cos al morter estrenyent-lo fins que va morir exhausta per l'esforç. La llegenda és recollida de diverses fonts orals en forma de cançó, de la qual es conserva a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular una transcripció

manuscrita del poeta Jacint Verdaguer i que altres autors com ara Marià Aguiló, Manuel Milà i Fontanals i Joan Amades van recollir en les seves obres.

Una altra contalla sobre les virtuts del serpent fou recollida a Rupit³² per un grup de folklore d'Osona. El relator, un home d'aquesta població, explicava a uns informadors aquesta creença: «Els serpents, quan són molt vells, porten un diamant al cap. Gràcies al diamant, els serpents aconsegueixen moltes riqueses». Xavier Solà Colomer i Cristina Bota Cos, en el seu llibre *La vall d'Hostoles i el riu Brugent*,³³ expliquen amb variants aquesta llegenda d'una serp enorme que vivia prop de la capella de Santa Margarida.

2. El cançoner³⁴

Els homes de la Restauració també sentien interès per la cançó popular. J. Riera i Bertran, en la conferència *Disertació* («Lo Geronés», 9-3-1894) reivindicava les “cançons indígenes de Catalunya com la d'altres rasses peninsulars», enfront de la música, nècia, acanallada, madrilenya.

«Més de vint-i-cinch anys han passat des de que vaig treure una follia que deya:
 “no sé qué hi ha en las cansons,
 en las cansons de ma terra,
 que quan las sento cantar,
 sempre'm fan venir tristesa.
 Tristesa me'n fan venir,
 però tan dolsa tristesa,
 que tan debò sols sentís
 cantar cansons de ma terra”».³⁵

³² Grup de recerca folklòrica d'Osona, *El Folklore de Rupit i Pruit*, II. Narracions, Vic, Eumo Editorial, 1984, pàg. 142-143.

³³ Diputació de Girona, 2011.

³⁴ En la festa inaugural de la «Lliga catalanista» de Reus, el president de la Lliga, Marià Pelliser: «Abogà per la regeneració complerta de Catalunya fent desaparèixer los obstacles que li privan lo camí de la verdadera civilització, com los toros y'l genero chico. Allavors, digué formarem un poble gran y regenerat». («Lo Geronés», 313, 25-12-1900).

³⁵ Joaquim Riera y Bertran, *Disertació llegida en la vetlla literària-musical que celebra la Lliga Catalana. Llegida en la vetllada literària-musical que celebrà, la «Lliga de Catalunya» '1 dia 18 de febrer ab la cooperació del «Orfeó Català»*. «L.G.», 49», 9-3-1895, pàg.1 i 2.

2.1. Botet va publicar un extens comentari a la cançó catalana: *Lo noi de la mare*.³⁶ «La creença en que la Verge Maria canta al peu del breçolet del Infant Jesús la cançó del Noy de la Mare sembla que forma part del *credo* del nostre poble». Botet, seguint Aguiló, la considerava la *cançó eterna* de totes les generacions, una peça consagrada per l'amor maternal. I afegia: «Mentre visca aquesta cançó, la llengua catalana, vigorosa i resistent, que ha aguantat les tempestes i els trastorns durant molts anys, no morirà mai. La nostra vida, curta i penosa, a la fi, passats els anys i els desenganys, es redueix a poques coses. Entre aquestes cal salvar l'etapa de la infantesa, les cançons de bressol que ens ensenyaven les nostres mares».

El noi de la mare és una nadala o cançó tradicional catalana de Nadal i també una cançó de bressol, possiblement dels segles XVIII o XIX, d'autor anònim i origen incert, de la qual s'han fet i es conserven diverses versions. Així, es conserva una versió de 1866 recollida per Francesc Pelagi Briz i Càndid Candi i Casanovas a *Cançons de la terra* (1866-1884), una inclosa a *Càntics* de Jacint Verdaguer i una altra de publicada per la *Biblioteca Popular de L'Avenç* de 1909. Es creu que originalment era una cançó de bressol o infantil i, sense ser nadalenca ni religiosa, ha esdevingut nadala en acabar formant part del repertori de Nadal. Tal com deia Aureli Capmany en el seu *Cançoner Popular* (Barcelona, 1980, facsímil de l'edició apareguda entre el 1901 i el 1913, cançó LXI) sobre *Lo Noy de la Mare*: «Aquesta cançó podem dir qu'es la que ha alçat major popularitat, indubtablement per lo doble caràcter de cançó de breçol y de pessebre o Nadal, puix lo poble la canta i l'apropia, aplicant-la com a cançó relligiosa [sic] a Jesús infant y com a cançó de breçol a tots els infants»:

«Què li darem en el Noi de la Mare?
 Què li darem que li sàpiga bo?
 Panses i figues i nous i olives,
 panses i figues i mel i mató».³⁷

³⁶ «L.G.», núm. 90, 5-1-1896. A Joan Maragall potser també li hauria agradat que el *Noi de la Mare*, per la seva emotivitat, fos com un himne d'afirmació. En una ocasió el poeta defensava que: «Un canto nacional, un himno patriótico, no és una definició d'aspiraciones, no és un programa político ni un memorial de agravios; es el alma de un pueblo que cantando una canción vieja aunque sea un Noi de la Mare, sueña a la vez con su pasado, con su presente y con su porvenir, porque expansiona algo inmanente con su espíritu al través de los siglos». *Los Segadors*, «Diario de Barcelona», 27-IX-1899 (*Obra Completa*, vol. II, 588).

³⁷ El fragment de la cançó aquí incorporat no figura en el treball d'en Botet.

2.2. *Transcripció de poesies populars*

Ja fa uns quants anys que Joan Cortés, llibreter de Girona, la persona que va adquirir el fons Botet i Sisó del domicili familiar que Botet habitava a Girona, una part del qual després va passar a l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de la ciutat, em va deixar fotocopiar el text d'aquestes set cançons populars que figuraven en aquesta col·lecció documental, que un altre dia s'haurien d'analitzar amb atenció i deteniment. Ignoro quan i on foren recollides. Són una mostra de l'interès que Botet sentia per la cançonística del país. Vegem-ne una descripció sumària. En dono el títol i el primer vers:

1. *Antònia*: Comença: «Està de peus al sol».
2. *La dida del rey*: C.: «La reyna ha tingut un noy».
3. *Los fadrins de Sant Mori*: C.: «Los fadrins de Sant Mori».
4. *La plana de Vich*: C.: «A la plana de Vich».
5. *La torra de la plana*: C.: «Una cansoneta nova».
6. *Las comares (sardana)*: C.: «Ja brenaren les comares».
7. *A Francisqueta*: C.: «Puja a cavall la mula».

3. Poesia de creació

En determinades èpoques de la seva vida (1881-1889), Botet va tenir necessitat d'escriure i de traduir poesia ja fos per ofegar el dolor per la pèrdua de l'estimada, una noieta dels Banys d'Arles i Palaldà de la qual estava enamorat o bé per raons polítiques. La diana floralasca de pàtria i amor s'enriquí amb la versificació de la llegenda cavalleresca sobre Arnau de Cartellà.

3.1. *A una poncella*. Poesia amorosa que es conserva manuscrita, escrita l'any 1872. Pertany al fons *Certàmenes Literarios*, avui conservats a la Biblioteca Carles Rahola. Comença: «Per lo fullatje mitj amagada / bella esperança de hermosa flor».

3.2. *A mon amich lo poeta D. E[enric] C[laudi] G[irbal]*.³⁸ Sonet. Enric Claudi Girbal (Girona 1839-1896) i Joaquim Botet i Sisó, a més de ser amics, en el fons es dedicaven i tenien les mateixes dèries erudites. Girbal era un dels

³⁸ «RdG», 1876-1877, I, pàg. 344.

responsables de la «Revista de Girona». En aquest sonet, Botet accepta que no és prou bo, que li manca inspiració i aptesa per escriure poesies, reconeix el mestratge poètic del seu company de fatigues. Com a poeta, E.C. Girbal concorregué assíduament als Jocs Florals de Barcelona (dels quals fou mantenidor el 1876); amb el pseudònim *Lo Trobador de l'Onyar*, publicà un volum de *Poesies catalanes* (1862-67) i *Follies* (1868).

Sonet

Las gestes de ma pàtria cantaria,
los alts fets de sos heroes esforsats,
lo llibre de sos furs y llibertats,
de sos fills la fermesa y valentia.

La fe de mos majors exalsaria,
bàlsam aymat dels cors desconortats,
y los tresors d'amor que tinch guardats
dintre mon pit, ensemps ne mostraria;

Si mon voler no fos aytal potent
y hagués ma veu la inspiració sagrada
per fer sentir tot quant lo cor ne sent.

Mes no creuré ma sort tan desgraciada
si escoltar puch lo benvolgut accent
que arrancas de la lira benhaurada.

3.3. *La Segada*.³⁹ Poema datat de 1871. El primer vers fa: «Ala, segadors, agafeu la dalla». Poema costumista evocador de quan colles de segadors cantaven cançons per animar-se mútuament després de llargues hores de treball al camp. La poesia popular i els procediments de la poesia de tradició oral en són els models. Recordem també el poema de Josep Anselm Clavé *Pel juny, la falç al puny*.

³⁹ «RdG» 1879, III, pàg. 233.

3.4. *En un album*.⁴⁰ Poesia escrita en castellà, de ressons barrocs, que té alguns versos sonors i ben aconseguits. Comença: «Cual monte excelso que en su seno esconde / un mar de fuego que se agita y bulle / y lucha en vano por romper su cárcel / y en su impotència se retuerce y ruge».

3.5. *Lo llorer*.⁴¹ Aquest és un dels poemes que, al meu entendre, està entre els millors de Botet i Sisó, escrit el 24 de maig de 1884, en el qual l'autor pren el llorer com a imatge d'un poble que sempre reneix, com a símbol del triomf i de la immortalitat. Les branques d'aquest arbre simbolitzen: «Les gestes innombrables, que de ma pàtria ostenta». Els «braus fills de Girona» són els plançons d'aquest arbre, que sempre es renova enmig d'enderrocs i de runes, que «com fonament firmíssim al mur ciclop s'aferra», que si la pàtria els demana, com a herois moriran. Antigament, amb l'arribada del mes de maig, en molts de pobles i viles de Catalunya es feien ofrenes a un arbre centenari, que prefigurava un temps nou, regenerador de la vida: «Y tantas són las brancas que'l vert llorer sustenta, / que arreu per tot escampan / gratíssim son olor; / com escampa la fama arreu ab veu potentia / las gestes innombrables, que de ma pàtria ostenta / lo llibre del honor». Entenc que en el poema hi ha una al·lusió al setge a Girona de 1684. El mariscal Bellefonds va assetjar Girona el 12 de maig de 1684, amb una host de més de 14.000 homes. El 30 de maig, el general francès va aixecar el setge, amb un balanç de prop de 5.000 baixes entre morts, ferits i presoners, i es va retirar per Domeny. Poc temps després, a l'agost de 1684, el tractat de Ratisbona posava fi a la guerra.⁴²

3.6. Un ram de pensaments⁴³

Poema escrit amb una retòrica agosarada. Excitat per pensaments libidinosos, el poeta voldria fer tocaments a la noia. Botet, que sempre fou un celibatari, havia estat enamorat de jove d'una noia rossellonesa, dels Banys d'Arles i Palaldà, que se li va morir. Grahit, un dels seus biògrafs, assenyalava que Botet havia escrit un munt de composicions eròtiques i amoroses sobre aquest amor, que guardava al calaix, avui perdudes. És possible que les traduccions d'Hugo i de l'alemany Heine anessin en aquesta mateixa direcció, és a dir, cantar un amor perdut.

⁴⁰ «RdG», 1881, V, pàg. 446.

⁴¹ «RdG», 1884, VIII, pàg. 167.

⁴² Vegeu E. C. Girbal, *El sitio de Gerona en 1684*, "CAL", 1882, pàgs. 65-142.

⁴³ *Versos. Certamen de 1888*, Girona, Imprenta de Paciano Torres, 1888, pàg. 10-12.

«Voldria veure't dormida
 per posar-te la mà al pit,
 y sapiguer que m'estimas
 y que'm somias a mi.

* * *

Desitjo de tos llabis– una besada ardenta,
 desitjo una abraçada – estreta de ton pit,
 desitjo de ton ànima –xuclar l'aroma tota
 !y satisfet, encara,– no queda mon desitj!».

3.7. *Arnal de Cartellà*.⁴⁴ Llegenda històrica, narrada en vers, formada per cinc estrofes, que explica la llegenda d'Arnal de Cartellà, un cavaller de les contrades de Girona. La composició s'obre amb un lema extret de la *Crònica de Pujades*: «Qui era senyor de las montanyes del Geronés».

Poema escrit amb decasíl·labs censurats a *maiore*, amb estructura 6+4. Aquesta forma mètrica fou conreada per alguns poetes de la Renaixença com ara Milà i Fontanals a *La cançó del pros Bernat* (1867), la *Cançó de Gesta*, de Mateu Obrador i, més tard, Jacint Verdaguer en els cants V i VIII de *Canigó*. En aquest sentit, Botet, com a director de «La Renaixença», va fer inserir *La complanta d'en Guillem*, de Manuel Milà i Fontanals, en el número II, 1872, pàg. 130. A més de ser una mostra del seu esperit crític, era un tipus de composició que plaïa Botet com a mostra d'episodis cavallerescs.

Segons explica la llegenda, al segle VIII, Arnau de Cartellà, sota el guiatge de Carlemany, va ajudar a alliberar Girona del setge dels sarraïns en un bosc proper de Taialà. Perseguit pels musulmans, va tenir temps d'arribar fins al seu castell. Com que el pont llevadís d'entrada estava aixecat, no podia passar el fossat. Amençat per la persecució Arnau de Cartellà, va invocar la protecció de la Mare de Déu de l'Esperança. Va prometre que li erigiria una capella si el salvava d'aquest perill. De sobte, el cavall va fer un gran salt i va volar per damunt del fossat. Allí on el cavall el va deixar, va fer alçar la capella promesa.

Segons una altra versió de la llegenda, el nostre cavaller un dia va escalar la muralla de la ciutat de Girona, llavors ocupada pels moros, i hi va

⁴⁴ Asociación Literaria de Gerona, Certamen de 1889, s/s, s/i; pàg. 177-178. Accésit al premi d'un quadre en el Certamen Literari de 1889, any XVIII de la seva instal·lació.

Portada del llibre *Poesías* de F.X. Majuelo que porta un pròleg de J. Botet i Sisó.

clavar a la porta de la mesquita un rètol amb aquesta indicació: *Ave Maria, gratia plena, dominus tecum*. El governador moro va arrencar el cartell, en va menysprear el contingut i va desafiar qui l'havia clavat. El cavaller de Cartellà va guanyar la batalla. Després de tallar-li el cap, el va passejar arreu clavat a la punta de la seva llança. Aquesta victòria va permetre l'any 785 obrir les portes de Girona a Carlemany, que va ratificar Arnau de Cartellà com a propietari dels seus boscos i castells. Encara avui a l'escut d'armes de l'església de Sant Jaume del pati de la Torre de Cartellà hom explica que hi ha gravats aquests mots. Aquesta desfeta sembla que hauria obert les portes de Girona a Carlemany.⁴⁵

III

De sobte, sobre'l temple, –que'ls faels goths
de Gerona bastiren, –tot l'horisó
viva llum omplenava, –roja com foch
al mitj la creu lluhia – del Redentor:
per l'ayre apareixien –fortes llegions
combatent enardides –a esclat de mort
pluja de sang dels núvols –queya ab furor
y's cobrían las vestes –de Creus per tot.
«Prodigi» los franchs cridan; – quan s'ou tantost
brugit de gents de guerra–del camp a prop,
era Arnal qu'arrivava; –l'Emperador
lo rebia en sos brassos –ple'l cor de goig [pàg. 177].

⁴⁵ Josep Clara Tibau, *El fragment de la Haia, primer setge de Girona documentat?* «Estudi General», Col·legi Universitari de Girona, 1981, núm.1, pàg. 81 i seg. Ens diu: «Una altra llegenda dignifica aquests llocs. Després d'una batalla en el proper bosc de Taiala, on foren destrossades les forces cristianes, un cavaller supervivent, a punt d'ésser assolit, invoca la Verge i salta el Garrap, salvant-se. Llavors va edificar la capella en honor de Santa Maria i, al seu costat, el castell. No he volgut, amb aquestes digressions, afirmar que Arnaut de Cartella i Hernaut de Gironne fossin la mateixa persona. Però sí que crec que hi ha uns aspectes comuns, potser deguts només a l'interès dels Cartellà de fer del seu avantpassat un heroi de llegenda. Continuant la recerca, seria interessant de veure'n el perquè en el roman «La queste del saint Graal hi ha un ErnoI, seigneur du Chateau Cartelois», (Flutre 1962). Com a mínim garantim un bategar íntim del poble gironí amb un Arnald company d'armes de Carlemany».

3.8. «Pro Pàtria».⁴⁶C: «Som fills de Catalunya / y amb la mà al cor, jurem / que de la nostra Pàtria / jamay renegarem: / Jurem... ». ⁴⁷ En aquest himne, Botet, que feia una declaració dels seus principis nacionalistes, enumera la pàtria, la llengua, el passat, la història, el dret, etc.

4. Traduccions

4.1. De Charles Dickens (1812-1870) trobem en el fons Botet la traducció *Persecució a mort*. Comença: «La major part de nosaltres».⁴⁸ No he sabut trobar a quina obra de l'autor anglès pertany aquest fragment, que sembla prou acabat. Ignoro si Botet coneixia la llengua anglesa o si el relat fou traduït del francès o del castellà.

4.2. Traducción de Enrique Heine⁴⁹

Poema sense títol. Aquest poema, amb el títol «Neuer Frühling», fa el número 33 del recull *Neue Gedichte*, Leipzig [u.a.]: Bibliogr. Inst., [1887]. Agraïxo a Lenke Kóvacz la localització de l'original alemany d'aquest poema.

Heinrich Heine (Düsseldorf, 1797-París, 1856) fou un poeta i assagista alemany, considerat el darrer poeta romàntic. La seva poesia es va convertir en un model més enllà de les fronteres germàniques. Desconec si Botet coneixia la llengua alemanya o si bé va traduir aquesta composició del francès o del castellà. Heine, també anomenat Cigne de Düsseldorf, representava la modernitat literària, era el poeta de la llibertat i de l'amor. A Espanya era conegut des de 1844 per la traducció de la *Historia de la literatura antigua y moderna*, de Friedrich Schlegel, publicada sota els auspicis de Milà i Fontanals. Influï, entre d'altres, en Apelles Mestres que va traduir l'*Intermezzo* (1895), F. Matheu, J. Ixart, Teodor Llorente i Joan Maragall. Del poeta alemany hom valorava el seu intimisme, la plasticitat en les descripcions naturals.

⁴⁶ Aplec de poesies publicades en «Lo Catalanista», vol. II, Sabadell, 1889, pàg. 119-120. La composició també fou publicada a la «Revista de Gerona», vol. XIII, 1889.

⁴⁷ Botet afegeix una nota a peu de pàgina que fa: «Poesia dedicada a la Lliga de Catalunya y llegida en la vetllada celebrada per dita societat en obsequi dels poetes premiats en los Jocs Florals de 1889».

⁴⁸ Són 24 pàg., in-foli. Quadern ratllat manuscrit que es conserva en el fons Botet de l'Arxiu Municipal de Girona, Sèrie 2. Notes 2. Top. 01.18, UI 9501.

⁴⁹ «RdG», 1876-1877, I, pàg. 412.

Traducción de Enrique Heine

Las violetas que mi amor te ofrece
y que a tu lado están por la mañana
el alba al despertar me encuentra ansioso
cogiéndolas por entre la enramada:

las rosas que te ofrezco por la noche
en prueba de mi amor, dulce bien mío,
me ha visto el sol gozoso recogerlas
al ocultar su rutilante disco:

¿Quieres saber qué dicen estas flores
en su mudo y simbólico lenguaje?

Amáme, dicen, mientras dure el día.
Toda la noche sé a mi amor constante.⁵⁰

4.3. *Traducción de Víctor Hugo*⁵¹ (1802-1885), poeta, dramaturg i novel·lista francès. El primer vers fa: «Al papalló gentil –la pobre flor li deya».⁵²

⁵⁰ Vaig mostrar la traducció que Botet va fer del poema de Heine a la professora i estudiant alemanya Lenke Kovács, que em va fer les observacions que transcriu a continuació: «Trobo interessant que Heine relacioni la violeta al matí i a la fidelitat i la rosa a la nit i a la passió. M'ha fet pensar en un verset que diu: "Sei wie das Veilchen im Moose, bescheiden, sittsam und rein, und nicht wie die stolze Rose, die immer bewundert will sein." ("Sigues com la violeta entre la molsa, modesta, virtuosa i pura, i no com la rosa orgullosa, que sempre vol ser admirada."). Aquesta mena de versets són típics dels "àlbums de poesia", que són uns llibres que les nenes entre 8 i 12 anys deixen a familiars, amics i professors perquè hi escriguin uns poemes breus. Curiosament, Botet relaciona la violeta a l'amor ("Amáme, mientras dure el día") i la rosa a la fidelitat ("Toda la noche [sea] mi amor constante"), quan l'associació original és just al revés». Lenke ha fet per a aquesta ocasió una nova versió del poema de Heine, que publico amb el text alemany original:

«Al matí t'envio les violetes que he trobat ben d'hora al bosc, i al vespre et porto les roses collides al capvespre. Saps què és el que aquestes flors boniques volen dir-te de manera subtil? Que em siguis fidel durant el dia i que em donis el teu amor a les nits».

«Morgens send ich dir die Veilchen, Die ich früh im Wald gefunden, Und des Abends bring ich Rosen, Die ich brach in Dämmerungstunden. Weißt du, was die hübschen Blumen Dir Verblühtes sagen möchten? Treu sein sollst du mir am Tage Und mich lieben in den Nächten».

⁵¹ «RdG», 1878, II, pàg. 311-312.

⁵² «Les Chants du Crépuscule. La pauvre fleur disait...», Víctor Hugo, *Oeuvres poétiques*. I. Avant l'exil. 1802-1851. Édition établie et annotée par Pierre Albouy, Paris, Gallimard, 1964 pàg. 882-883.

4.4. Cansó. Traducció de Víctor Hugo⁵³

C: «Si hi ha de verda molsa, humida de rosada, / un reconet gentil, ahont tot l'any badada, / com en flayrós jardí, / alguna flor la vista en contemplar se gosi; jo'n vull fer lo camí / ahont ton peu se posi. // Si hi ha un pit sincer y digne que tot lo gran fa batre, / que generós y ardívol se'l veu sempre combatre / per algun noble fi, / pit ben aymant del qual tan sols l'honor disposi; / jo'n vull fer lo coxí / ahont ton front se posi. // Si hi ha d'amor un somni, tot perfumat de rosa, / qu'al cor de nit y die alguna tendre cosa / poch a poquet li diu, / somni del cel, ahont l'ànima ben dolçament reposi; / !Oh! jo'n vull fer lo niu/ ahont ton cor se posi».⁵⁴

La influència d'Hugo en la poesia catalana és gairebé nul·la. Podem situar-la en la poesia de Guimerà, en l'àmbit del romanticisme evolucionat de la segona meitat del segle XIX. El reusenc Eusebi Cort Mestres (1840-1892) fou autor de l'únic recull de traduccions poètiques de Víctor Hugo, aparegut en volum: *Víctor Hugo en català. Poesies franceses traduïdes per Eusebi Cort i Mestres*. Es tracta d'un llibre singular, que aparegué el 1880 a Buenos Aires, on el traductor vivia aleshores.

5. Conferències, notes i discursos

Botet seguia de prop el que passava en el món literari, cultural i polític català. Ressenyo a continuació les contribucions que m'han semblat més interessants. Eixamplava el seu camp d'acció en temes que eren del seu interès, l'excursionisme inclòs. La seva posició doctrinal sempre és molt clara.

5.1. Comentaris⁵⁵

Amb l'excusa de la petició d'ensenyament de la llengua provençal, Botet insisteix en la problemàtica de l'ensenyament del català. Es tracta d'una nota de lectura en un article del diari francès «*Messenger du Midi*» (divendres 17 desembre de 1875) sobre «la petició feta per alguns entusiastes avinyonesos demanant l'ensenyansa de la llengua provençal»: «[...] Bé és veritat que

⁵³ «RdG», vol. IX, 1885, pàg. 199. També fou publicada a «Lo Geronés», 3-8-1895, núm. 70, pàg. 8.

⁵⁴ «Les Chants du Crépuscule. Nouvelle chanson sur un vieil air» (18-2-1834) dins Víctor Hugo, *Oeuvres poétiques. I. Avant l'exil. 1802-1851*. Édition établie et annotée par Pierre Albouy, París, Gallimard, 1964. «S'il est un charmant gazon», pàg. 875.

⁵⁵ «La Renaixensa», any VI, núm. 3 i 4, 18-3-1876, pàg. 81-88.

Segell de propaganda de la
Unió Catalanista, obra de
Josep Lluís Pellicer.

nosaltres no tenim un Mistral, qual geni poètic suri sobre tots y qu'aplegui a son entorn las veus arreu escampades dels cantors en llengua catalana: però aquest no és motiu per a que cada hu tiri per son cap y se cregui ab dret d'arretglar-se una llengua a son gust, donant lloch, en consecucència, a un ver mosaich de termes, de sintaxis y principalment d'ortografia, capàs per si sol de desconortar al més ferm entusiasta de nostra renaxensa y de fer perdre l'enteniment al que's proposés estudiar la nostra llengua en los volums modernament publicats [...]. Pochs estudis són los que s'han fet fins ara y per aquesta rahó són molt més d'agrahir los treballs d'en Pers,⁵⁶ de n'Estorch,⁵⁷

⁵⁶ *Gramática catalana-castellana: adornada ab exemples de bons autors, alguns diálogos familiars ab correspondencia de las frases mes difísils de la llengua, y alguns trossos escullits en prosa y vers, ab la versió corresponent al costat [...]*, Barcelona, A. Berdeguer, 1847.

⁵⁷ *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona: Herd. de Pla, 1857.

d'en Bofarull⁵⁸ y los qu'ultimament ha comensat lo distingit catedràtich de literatura [sic] en Manuel Milà», pàg. 84 i 86.⁵⁹

5.2. *Tendència i caràcter de la moderna literatura catalana*⁶⁰

En aquest treball, Botet i Sisó sortia al pas de les acusacions que la literatura catalana era un anacronisme i que estava separada de qualsevol tendència moderna. Recorda com a Europa es desperta l'afecció pels estudis històrics i filosòfics i que el revifament de l'esperit de llibertat i d'independència dels pobles fou fruit d'aquest estudi. L'autor reivindicava en aquest moment el renaixement de les lletres catalanes després de segles d'obscurantisme: «Lo despertament natural y lògich de molts y molts pobles, com Catalunya lluytant contre un passat pròxim de despotisme y centralisació, demostra també que nostre renaxement no és un fet aislat, sinó una de tantes manifestacions expontaneament exidas al impuls d'una necessitat científica y social, la necessitat en què's tròban los pobles de que se'ls dexi lliure y desbrossat lo camí [...]. Axís, doncs, la tendència podríam dir catalanista, de nostre modern renaxement literari, té la seva explicació; exagerada, seria un ver perill per a esta matexa literatura; y respon al lògich y natural despertament dels pobles que avuy per tot arreu se manifesta y fa puga augurar-se-li un gloriós esdevenir».

5.3. *El certamen literario de 1881*⁶¹

«Si diez años de existencia y de ventajosos resultados hablan en pro de la «Asociación Literaria de Gerona», trabajemos todos para que en lo sucesivo éstos sean cada dia mayores y más tangibles y pongamos todo nuestro empeño en apartat obstáculos y dificultades que impidan el crecimiento y su desarrollo, en bien del país y de las letras patrias» (pàg. 435).

⁵⁸ *Escrits lingüístics d'Antoni de Bofarull*; edició a cura de Jordi Ginebra, Barcelona: Alta Fulla, 1967.

⁵⁹ «Amb motiu d'una proposició firmada per onze habitants notables d'Avinyó dirigida a l'Assemblea Nacional demanant l'establiment d'una càtedra de filologia romànica (llengua d'oc i llengua d'oïl) en quiscuna de les facultats de lletres o almenys en les de Tolosa, Aix i Montpeller, posa en relleu la diferència entre l'entusiasme dels provençals comparat amb el model de pensar dels catalans. Analitza les tendències en la manera d'escriure gramaticalment i dóna la idea de premiar cada any, en els Jocs Florals, el millor treball de gramàtica catalana». Josep Grahit, *op. cit.*, pàg., 15-16.

⁶⁰ «La Renaixensa», vol. III, pàg. 325-326.

⁶¹ «RdG», vol. V, 1880, pàg., 433-435.

5.4. *Discurs del senyor President del Jurat calificador D. J. B. y S. Certamen Literari de La Bisbal*⁶² de 1890⁶³

Es tracta d'una magnífica il·lustració del pensament de Botet, una diatriba contra els poders de l'Estat, que ofegaven Catalunya dins d'una Espanya que, perquè fos gran i forta, havia de canviar, i molt, les seves regles del joc. Segons Botet, mancava «armonia i germanor de pobles de diferents costums, de diferenta llengua, de diferenta història i de diferenta rassa» (pàg. 29). Catalunya i els altres pobles d'Espanya havien de saber trobar el seu camí. Aquest discurs eminentment polític, pronunciat l'any 1890 al Certamen Literari de la Bisbal, ha passat per malla als nostres investigadors i no figura publicat en cap de les bibliografies que conec sobre el nostre autor.

En aquest discurs, escrit en un estil eloqüent i impetuós, carregat de poderoses connotacions, Botet, acostumat a declamar en públic, defensava la personalitat de Catalunya dins d'una Iberia gran, on cada poble tingués reconeguda la seva personalitat. El Congrés de Viena (1814-1815) havia ignorat el dret dels pobles en favor dels grans imperis rus i austríac. Va posar èmfasi en els principis restauradors de la legitimitat dels prínceps del cristianisme i va reprimir els moviments nacionals i democràtics.⁶⁴ El liberalisme i les idees socialistes que van provocar les revolucions de 1830 i de 1848, que anaven en contra dels particularismes regionals, afebliren les doctrines absolutistes sorgides del Congrés de Viena:

⁶² No em sé estar de copiar uns fragments del *Discurs pronunciat per lo senyor Alcalde de aquesta vila D. Primitiu Saüch*, que en aquesta celebració bisbalenca adopta el català com a llengua comuna per adreçar-se al públic assistent a la vetllada: «Senyoras y senyors: Esent casi todas las composiciones premiadas en lo Certamen que aném a comensar, escritas en nostra hermosa llengua catalana, jo, encare que profa en la literatura patria, y sapiguent sols nostre idioma per la costum de parlar-lo, y no gramaticalment, crec just usar-lo també en aquest acte, no sols per rendir-li cult, sí que perquè també en ell no sia una nota discordant. Y ab això, y fentho aixís, entench que no'm poso ab contradicció per haver fet ús en anys anteriors, y en festas iguals á aquestes, de la llengua castellana, que es la oficial, perquè allavors devant lo meu nomenament de Alcalde al Govern, y presidint lo Certamen com Alcalde, era lo just y legal que usés la llengua castellana, quan avuy que dech lo nomenament als sufragis de mos conciutadans en primer terme, y en segon als vots dels meus estimats y digníssims companys de municipi, me crech deslligat de aquella obligació, y ab la llibertat perfecta de parlar la llengua nostra, tant mes estimada per ser la que aprenguérem en lo bresoll, gronxats per las mans de nostres mares».

⁶³ Barcelona, Tip. La Academia de viuda y fills de E. Ullastres y Cia, Barcelona, 1890, pàg. 25-34.

⁶⁴ D. Schwanitz, *La cultura. Todo lo que hay que saber*, Madrid, Santillana, 2006, pàg. 240.

«Se'ns dirà a la cara que tot en lo món tendeix a l'unitat quan ha ressuscitat en nostres dies l'antich regne d'Hungria; quan los flamencs han obtingut lo reconeixement de sa existència individual y de sa llengua; quan està prop de conseguir lo mateix la desgraciada Irlanda, y per a lograrho lluyta coratjosa la Bohemia: quan han renascut los pobles dels Balkans, y viuhen en bona armonia los estats d'Escandinavia, les monarquies del prepotent Imperi Alemany, la lliure y petita Suiza, y fins la nevada Finlandia baix lo ceptre autocràtich del Czar de totes les Russies? ¿se'ns motejarà de separatistes y d'enemichs d'Espanya quan sols los nostres principis de germanó y de respecte als drets y als interessos de tots los pobles poden fer possible demà l'unió espontània y voluntària als estats d'Iberia de la noble nació portuguesa, que no correrà, com ara succehiria, lo perill de que sien escarnides ses costums, trepitjat son dret, falsejada sa historia, y calificada de dialecte la llengua en que han escrit Herculano ses Histories y Camoëns les immortals *Lusiadas*? » (pàg. 32-33).

Botet, al llarg de la seva vida, sempre va defensar que érem espanyols, ciutadans de Catalunya, que Catalunya era la nació i Espanya, l'Estat. Com a home del Romanticisme cridava a defensar la llengua, els costums i la història:

«Celebréu, donchs, ciutats y viles catalanes certàmens y aplechs patriòtichs; honreu ab ells nostra llengua, nostres costums y nostra història, manteniu y revifeu l'esperit de la terra, que dia vindrà en que, llansats del temple los mercaders de la política, podrém dir altre volta ab lo cap ben dret y ab orgull llegítim: "*Cives hispanus sum*": !Som espanyols! Som ciutadans de Catalunya!» (pàg. 34).

5.5. *Discurs de en Joaquim Botet y Sisó president del Jurat calificador del Quint Certamen Literari del Centre Catalanista d'Olot: llegit en l'acte solemne de la distribució de premis lo dia 10 de setembre de 1894*⁶⁵

Entre molts arguments que Botet va desgranar en el discurs, destaca la importància que assignava als Jocs Florals, que no eren una «esterilitat brillant» com deien els seus detractors. També els certàmens en general «responen a ideals nobles, tenen objectiu cantar les glòries de la Pàtria». Hi podem llegir una defensa aferrissada dels Jocs Florals com a eina de creació literària, però també com a plataforma per al redreçament cultural i cívic del país. El

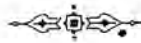
⁶⁵ Olot: Impremta de N. Planadevall, [1894?], 8 pàg.

JOAQUIM BOTET Y SISÓ

FORMACIÓ
DE LA
NACIONALITAT CATALANA

*Conferencia donada en lo «Centre Catalanista de Gerona
y sa Comarca» lo día 15 de maig de l'any 1896.*

GERONA:

Imprempta y Enquadernació de M. Llach

5, Ferreria Vella, 5

Portada del treball de Botet sobre la *Formació de la Nacionalitat Catalana* que va sortir abans de l'aportació de Prat de la Riba sobre *La Nacionalitat Catalana*.

Jocs Florals, instituïts l'any 1859, i els posteriors certàmens jocfloralescos, que s'escampaven arreu per moltes viles i ciutats, van ser institucions decisives per a la consolidació de la Renaixença pel que significaven per a la codificació de la llengua, en obrir noves plataformes de lectura. Sovint foren titllats d'anacrònics per diversos motius: el seu conservadorisme, pel model de llengua dominant que vehiculaven, pel seu retoricisme, pel conreu de gèneres tòpics sota la divisa de fe, pàtria i amor, per l'abús i la trivialització de models que s'anaven multiplicant. Els Jocs Florals van servir per restaurar la llengua. Encara que a vegades hom dubtés de la seva eficàcia literària i de la institució tradicional que els aixoplugava, sí que tenien un efecte social, hi havia un esperit públic amatent en aquest tipus de celebracions. Com va expressar en una ocasió Josep Maria de Sagarra: «Sense l'estímul purament d'honor exercit pels Jocs sobre els poetes de Catalunya, molts d'aquests poetes no s'haurien manifestat com a tals».

Pel que feia als fills d'Olot, pels quals va tenir un encès record, va destacar la figura del «jurisconsult y honorable patrici en Fontanella qu'estimà a Catalunya fins al moll dels ossos; del piadós Marcillo qu'ab amorosa recança recullia les alabances que de Catalunya havien fet les nacions estrangeres». També va tenir unes paraules amables per a Pau Estorch, autor de *Lo Tamboriner del Fluvià*,⁶⁶ «que en llengua catalana esplayava sos sentiments y dedicava sa intel·ligència a estudiar les regles⁶⁷ per a ben parlar-la y escriure-la quan les corrents avassalladores del centralisme la desterraven de per tot y detretaven la sua mort civil».

5.6. Excursió a Montseny⁶⁸

Tal com ha deixat escrit l'estudiós Marfany: «Anar d'excursió era fer catalanisme». Des de 1876, el catalanisme ja venia associat estretament amb l'excursionisme des de la seva etapa prenacionalista. La primera societat excursionista catalana havia estat fundada el 1876, amb el nom d'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. «També l'article segon del projecte de reglament manuscrit (sens dubte, del CC de Girona) que es troba entre els

⁶⁶ *Excellencies de la llengua catalana: poesies del Tamboriner del Fluvià...* Vich: Impremta de Valls, 1856.

⁶⁷ *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, Herederos de la viuda de Pla, 1857.

⁶⁸ «Lo Geronés», 224, 225, 31 juliol, 1 d'agost 1898.

papers de Joaquim Botet i Sisó inclou, en primer lloc, entre els mitjans pels quals la societat perseguirà els seus objectius, les excursions».⁶⁹

El grup d'excursionistes del Centre Catalanista de Girona: Botet, Duran, Franquesa, Gircós i Verdaguer visiten la ciutat de Vic, n'admira el famós Museu Episcopal i el Temple Romà. A la capital d'Osona es veuen amb els companys de causa: Serra i Campdelacreu, Genís i Aguilar, Viguer, Abadal, Fatjó, Masferrer, Espona i els mossens Collell, Gudiol i Bofill. En acabar el periple vigatà viatgen fins a Ripoll. Allí admiren la restaurada basílica de Santa Maria, la seva famosa portalada. Es fixen, entre altres coses, en una làpida col·locada per Unió Catalanista, amb les paraules del Bisbe Morgadas en donar per acabada la restauració del Temple: «Ja puch morir content». Després, per la carretera que anava de Sant Hilari a Viladrau, visiten el Montseny i Arbúcies. Des d'aquesta població baixen fins a Hostalric, on agafen el tren per tornar a Girona.

5.7. *Discurso del vicepresidente del Jurado, D. Joaquín Botet i Sisó*⁷⁰

President del Jurado Calificador: Ilmo. Sr. D. José Torras i Bages. Reunió del dia 1 de novembre de 1899 al Teatre Principal de Girona: «Habiendo excusado la asistencia el Ilmo. Sr. D. José Torres y Bages, presidente del Jurado, actuó como tal el Vice-presidente, D. Joaquín Botet y Sisó».

Com que Torras i Bages feia poc que havia estat nomenat Bisbe de Vic, la responsabilitat de l'acte passà a mans de Botet: «Havent rebut la consagració fa pocs dies en lo monestir de Montserrat, ahont té lo trono la Verge Maria patrona de Catalunya, y'n fa menys encara qu'ha pres possessió de la Seu de Vich [...] privats del seu valió concurs, hagué de prendre el relleu en Botet i Sisó».

Treball molt interessant i important, influït per les doctrines del doctor Torres i Bages, en el qual redacta una mena d'apologia de la llengua catalana des dels orígens fins a aquells moments. Botet no s'està, però, també d'analitzar el present, els problemes que afectaven la llengua en aquell moment. La consolidació de la premsa en català va aguditzar el problema sobre quin tipus de llengua s'havia de fer servir, sense un model de correcció

⁶⁹ Marfany, *La cultura del catalanisme*, Barcelona, Empúries, 1995, pàg. 295.

⁷⁰ Certamen de 1899, impremta de P. Torres, pàg. 17-30. Botet va publicar un resum d'aquest discurs a les pàgines de «Lo Gironés»: *Discurs llegit per en Joaquim Botet i Sisó, Vicepresident del Jurat calificador, en lo Certamen Celebrat per l'Associació Literaria de Gerona, l'any 1899*, «L.G.», 299, 5-8-1900. En algunes bibliografies de Botet aquest treball és conegut com el [*Discurso sobre la lengua catalana*].

únic. El cisma ortogràfic del moment, la manca d'una sòlida gramàtica, d'un diccionari potent, complicava encara més les coses.⁷¹ Considerava que el diccionari d'en Labèrnia era deficient i defectuós. Acaba dient: «Usem y conrehuem la llengua catalana prenent per empresa les belles paraules del més gran dels reys de nostra rassa, lo alt Rey en Jaume lo Conqueridor: “Pus parla català, Déu li'n do glòria”» (pàg. 30).⁷²

5.8. *La Asociación Literaria de Gerona*⁷³

L'any 1900 inaugura un moment brillant en la història de Girona. Un grup de joves, entre els quals hi havia Carles Rahola, Xavier Montsalvatge, Prudenci Bertrana, Miquel de Palol, Rafael Masó, entre d'altres, de filiació modernista, agafen el relleu als responsables de l'Asociación Literaria de Gerona, entitat important dins de la vida cultural de la ciutat en el darrer terç del segle XIX, que per un seguit de circumstàncies havia començat a decaure pels volts de 1890. A les revistes «Vida» i «L'Enderroch», s'hi publicaven articles despectius sobre el «Certamen» i l'«Asociación». Els responsables de «L'Enderroch» feien saber a l'opinió pública la intenció d'organitzar uns Jocs Florals a la ciutat. La Renaixença deixava pas al Modernisme.

Botet apuntava: «La Associació Literaria de Gerona ha mort y ha mort perquè fa tems qu' ha desaparegut de nostre ciutat l'esperit y l'entusiasme que li havien donat vida, perquè han anat faltant y disminuint cada dia més el número dels que a Gerona se dedicant al estudi o a treballs intel·lectuals que no sien los que'ls exigeix l'exercici de la seva professió».

Cal dir en honor a la veritat que els homes de l'Associació Literària, entitat fundada el 1872, no van saber adaptar-se als nous vents que bufaven. En els darrers anys, l'Asociación Literaria va començar a perdre socis i la participació al Certamen també es va veure cada vegada més afeblida. El seu anacronisme es feu evident. El juny de 1903 es comunicava a l'Ajuntament

⁷¹ Com ha explicat molt bé el catedràtic de filologia catalana Josep Murgades: «Amb l'adveniment de la Renaixença i la proliferació de material escrit –almenys pel que fa a la creació literària– va accentuar-se el que en podríem anomenar l'atomització progressiva de les que ja fins llavors prou fluctuants solucions ortogràfiques del català. El resultat, de tothom sabut, va ser el bigarrament de propostes –i no diguem de pràctiques –existents a les acaballes del XIX, que no havia de trobar aturador fins al 1913» (Escrips sobre llengua, Pagès editor, Lleida, 2016, pàg. 150).

⁷² Article reproduït en el treball de Ramon Alberch i Josep Quer, *Josep Botet i Sisó, op. cit.*, pàg. 176 i seg.

⁷³ «L.G.», 363, 13-04-1902.

de Girona la dissolució de la institució i s'instauraven els Jocs Florals de Girona, amb gent més combativa provinent de les files del Modernisme i del Noucentisme.

6. Altres articles i notes sobre llengua i literatura catalanes

Entre les pàgines de «Lo Geronés» hi ha escampats nombrosos articles i notes soltes d'autors diversos que donen fe de les aspiracions de la restauració de la llengua i de la literatura catalanes.⁷⁴ El periodisme permetia fer comentaris puntuals sobre la situació política del moment, quins lligams calia establir entre pàtria i llengua, quins llibres publicaven els nostres literats i escriptors. Com recordava en una ocasió l'historiador reusenc Pere Anguera en un dels seus llibres, la llengua era un element fonamental de la catalanitat de la població del segle XIX. L'anàlisi dels seus usos socials anava del monolingüisme popular a la pressió de l'oficialitat del castellà. També hom defensava la política del català cap a una llengua nacional.

⁷⁴ Són nombrosíssimes les referències que sobre la reivindicació de la llengua podem llegir a les pàgines de «Lo Geronés» i en discursos dels «Certámenes». Vegem-ne unes quantes: *La llengua a Bèlgica*, «L.G.», núm. 65, 29 de juny 1895. Article copiat del periòdic «Las Quatre Barras» de Vilafranca del Penedès. Ramon Bordas i Estragués, *Discurso sobre la conveniència de conservar el habla catalana en Cataluña*, CAL, Girona, 1889, pàg. 17 i seg. L'article *Protesta*, «L.G.», 75, 7 de setembre 1895, reproduïx un text periodístic d'un altre mitjà barceloní que recull l'«enèrgica protesta que l'entitat superior del partit republicà a Catalunya ha publicat a propòsit de la prohibició de l'ús de la llengua catalana en una reunió pública últimament celebrada a Barcelona». Joaquim Casas y Carbó, *Catalunya trilingüe. Conferència donada en l'Ateneo Barcelonés lo dia 20 d'abril...*, «L.G.», núm. 111, 31-5-1896. J. Portals i Presas, *La Morta-Viva*, «Lo Geronés», núm. 210, 24-4-1898, pàg. 1 i 2. [Article reproduït de «La Costa de Llevant»]. El títol de l'article recorda el treball de Constantí Llobart, *Los Fills de la morta-viva: apunts bio-bibliogràfics pera la historia del renaiximent lliterari llemosí en Valencia: obra premiada en los Jochs Florals de l'any M.DCCCLXXIX*.

«Hem rebut lo prospecte d'una revista quinzenal catalana que ab lo títol de La Nova Catalunya comensarà a sortir à Reus lo dia 11 d'aquest mes. S'ocuparà del modern moviment intelctual y se proposa anar molt prim mirada ab los escrits que publiqui. Li desitjam molts anys de vida y l'únic que no troben es la qüestió de la ortografia. La nova revista adopta el sistema purament etimològich, com temps atras una altre revista adoptà lo que'o digué català oriental. Altres ah lo català històrich, altres ab lo qu are's parla, lo resultat es que ningú s'hi entén y aviat lo català tindrà més ortografies distintes que totes les altres llengües juntes. Per aquest camí no's va à cap resultat pràctich». (Notícies, «L.G.», núm. 199, 7-2-1898, pàg. 3.

Sobre l'anarquia ortogràfica de l'època llegiu l'article de Claudi Mas i Jorner, que duu aquest mateix títol, aparegut en dues parts a la revista "Joventut", setembre de 1903, núm. 189, pàgs. 635-636 i 15 d'octubre de 1903, núm. 192, pàgs. 677-679.

Exemplar del *Proyecto de ortografía catalana* de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, en poder de Joaquín Botet (Gerona).

A més dels articles puntuals que propugnaven la represa de la nostra tradició literària, n'hi ha d'altres en què es denuncia el desgavell que hi havia en aquell moment en el camp de la codificació del nostre sistema ortogràfic i gramatical. Lluís Pellissier, corresponsal de «Lo Geronés» al Rosselló, es feia ressò de la publicació de la gramàtica de Pompeu Fabra.⁷⁵

6.1. *Tendencia y carácter de la moderna literatura catalana*

Justificació de l'ús del passat en la literatura catalana amb l'afany de reivindicar-lo davant les acusacions de manca de modernitat i excés de nostàlgia. Per a Botet la nova literatura catalana era l'escripta en català i en castellà: «Qu'aytal devem nomenar no sols a les composicions en llengua catalana escrites, sinó també als notabilíssims treballs escrits en castellà, en vindicació de nostra benlloguda terra, per alguns dignes successors dels avans meritats, dels quals, per fortuna, molts ne viuen encara avuy en dia» (pàg. 325). En un altre punt blasma contra «l'exclusivisme de la literatura

⁷⁵ Lluís Pellissier: *Una nova gramàtica catalana*, «L.G.», 232, de 25-09-1898. Des de Perpinyà informava de l'edició de la gramàtica de Pompeu Fabra que va obtenir un premi donat per l'entusiasta bisbe de Vic: «Eixas noves usansas, amb prou temps iran s'espandint, encare qu'ells vells catalanistas no s'hi puguin acostumar del tot, y desseguit; doncs, es a n'als joves escriptors que pertany tenir en consideració los principis y las rahons desenrotllats en la gramàtica de D. Pompeu Fabra, estampada amb la deguda llicencia del Consistori dels Jocs Florals». Els treballs de Fabra eren el primer pas seriós per redreçar el refinament gramatical, lèxic i ortogràfic de la nostra llengua.

castellana que s'adjudicava a n'ella sola lo títol de literatura espanyola, contra l'exclusivisme dels historiadors castellans que mentaven tan sols com una cosa accesoría, poch dels grans fets de la historia catalana».

«Axís, doncs, la tendència podriam dir catalanista, de nostre modern renaxement literari, te la seva explicació; exagerada, seria un ver perill per a esta matexa literatura; y respon al lògich y natural despertament dels pobles que avuy per tot arreu se manifesta y fa puga augurar-seli un gloriós esdevenir» (pàg. 326).

Cada llengua escrita correspon a una literatura? Joaquim Rubió i Ors expressava en el pròleg als versos publicats amb el pseudònim de *Lo Gaiter de Llobregat*, el 1841, que «Catalunya pot aspirar encara a la independència, no a la política, puix pesa molt poc... però sí a la literària». Aquesta era una idea molt més nova i revolucionària, per tal de superar dependències diverses, que la que sembla que defensava Botet, un espai espanyol assumit com a tal, que harmonitzés les dues cultures.

6.2. Qui llengua té...⁷⁶

Botet es fa ressò de la celebració a Avinyó, l'antiga capital papal de la Provença, d'un congrés per a les reivindicacions de la presència de la llengua d'oc a la tribuna i a l'escola: «La llengua és una part de l'ànima dels pobles; un poble viu mentre conserva la seva llengua y'ls pobles que viuen un dia o altre conseguen los drets que per lley natural los hi corresponen [...]. Qui llengua té a Roma va. Perxó Catalunya, que té llengua, té fe y esperança en lo pervindre, y perxó Provença, que té llengua, deu tenir y té aximateix fe y esperança en lo pervindre» (pàg. 1).

6.3. Per la llengua⁷⁷

Article de queixa de Botet contra la providència del Governador Civil, el Sr. Neda, que obligava a presentar la documentació d'associacions que enviava el Centre Catalanista de Girona, a l'administració de l'Estat, en castellà, decisió que els obligava a presentar recurs al ministre de la Governació: «Nosaltres protestem ab totes les nostres forces de semblant procediment, de semblant falta de consideració. Nosaltres creyem la llengua catalana tant espanyola com la castellana y no admetem que se'ns vulga fer sofrir la *capitis*

⁷⁶ «L.G.», 129, 4-10-1896.

⁷⁷ «L.G.», 63, 15-06-1895.

diminutio que suposa la providencia dictada pel que fou governador civil de Gerona. Los catalans som espanyols y volem y reclamem los matexos dreys que'ls altres espanyols gosan. Volem parlar, volem escriure, volem poder-nos dirigir a la autoritat en nostra llengua, com en la seva llengua s'hi dirigeixen los castellans. Volem ser igual qu'ls demás, sense que se'ns fassi víctimes de preferències y de privilegis que'ns rebaxin y'ns perjudiquin».

6.4. En Carles Bosch de la Trinxeria⁷⁸

Botet defensava l'opció que Bosch de la Trinxeria,⁷⁹ un rossellonès educat a França, escrigués totes les seves obres en català: «No és estrany, doncs, qu'ls catalanistes plorem la seva mort y menos nosaltres qu'haviam honrat les nostres planes ab treballs seus y dels seus fills, qu'han après del pare a estimar la terra catalana». En un escrit de dol de Francisco Maspons, president del CEC, recollit per Botet a l'article *En Carles Bosch de la Tinxeria*, de «Lo Geronés» (184, 24-10-1897), aquest s'expressa així: «Sense ser per la sang ni del tot francès ni del tot espanyol, era ben català de part de mare y de mare y en tots sos llibres se nota igual atenció, igual estudi respecte del Rosselló que respecte de la Catalunya espanyola [...] era un exemple vivent de la unitat de la Patria catalana [...] No es estrany, doncs, qu'ls catalanistes plorem la seva mort y menos nosaltres qu'haviam honorat las nostras planas ab treballs seus».

6.5. Pierre Vidal:⁸⁰ *La llengua catalana*⁸¹

Es tracta de la traducció puntual que Botet va fer d'un capítol del llibre de Pierre Vidal, *Histoire de la Ville de Perpignan*,⁸² en el qual es defensava l'estatus del català com a llengua: «Lo català no pot esser un “dialecte” més que per aquells qui, no solzament ignoran exa llengua, sinó fins la història del país que la parla». «Es creença comú que “lo català de Catalunya” era distinc de lo “català

⁷⁸ «L.G.», núm. 184, 24-10-1897.

⁷⁹ Vegeu el seu article: Carles Bosch de la Trinxeria, *Lo renaixement literari regional d'Europa*, «Lo Somatent», 20-VII-1887.

⁸⁰ *El templo de Venus Pirenaica de Port-Vendres*, «R.G.», VI, 1882, pàg. 108-115. Es tracta d'una altra traducció de Botet d'un treball del seu amic Pierre Vidal.

⁸¹ Varietats, «L.G.», 178, 12-9-1897.

⁸² *Histoire de la ville de Perpignan: depuis les origines jusqu'au traité des Pyrénées*, París, H. Welter, 1897. A l'Arxiu Municipal de Girona, fons Botet, es conserven diverses cartes de Vidal a Botet. En una d'aquestes, escrita des de Perpinyà, el 17 de juliol de 1882, entre altres temes, l'autor felicita Botet pel domini que tenia de la llengua francesa: «Je vois que le français vous est presque familier que le castillan et le catalan; je vous en felicite».

del Rosselló”. Es un error: los documents administratius, les escriptures de mes interès privat, quins originals se conservan en nostres arxius, ne donan fe».

En una nota a peu de pàgina, els editors es fan ressò de la publicació de la *Grammaire des langues romanes*, de Meyer-Lübke, Wilhelm, 1861-1936; «destinada probablement a substituir a la d'en Diez, que és al present un xich antiquada, no dubte de dir erradament, al nostre entendre, que el català en lo Rosselló “no és res més que un dialecte provençal transportat a Espanya en lo VIII segle”».

6.6. Dos paraules⁸³

Botet es va fer ressò del discurs que Víctor Balaguer va pronunciar en els Jocs Florals de Saragossa. El seu article n'és una resposta contundent. «Qui llenga té a Roma va». L'historiador gironí assenyalava que la nova via que conduïa a Roma era la promoguda pels Jocs Florals⁸⁴ per tal d'accentuar les aspiracions polítiques de la restaurada institució, i reafirmar a «catalans, la llengua és la pàtria». Els Jocs Florals servien també, entre altres coses,

⁸³ «L.G.», 307, 25-10-1900.

⁸⁴Francisco Monsalvatje y Fossas a *Discurso del sr. Presidente* (CAL, Certamen de 1901, Girona, Imp. de P. Torres, 1903, pàg. 17) valorava així la importància de la festa dels Jocs Florals per al renaixement de la nostra llengua i literatures: «Sí; és innegable que l'art y la literatura varen romandre sense cap manifestació d'aquelles que demostren la vitalitat d'un poble fins a mitjans del segle passat, en qu'ls Jochs florals, festa com la qu'avuy dia celebrem, comensaren nostres historyayres y poetes a commoure l'ànima del poble català. Els més, no vegeren ab axò, més que'l renaxament de nostra literatura, portant com ja portava el germe del nostre desvetllement literari, artístich y polítich. Del nostre desvetllement literari testimoni eloqüent són: En Rubió y Ors, Milá y Fontanals, Aguiló, Pitarra, Guimerá, Oller y el mestre entre'ls mestres, mossèn Verdaguer, quals cayents versos semblen harmonies baixades del Paradís... ». J. Riera i Bertran, *Progrés dels Jochs Florals*, «La Renaixesa», 5 i 6, 1876, pàg. 165-168.

Vegeu també Margarida Casacuberta: «Els Certàmens floralescos en el procés de construcció de la cultura del catalanisme: els casos de Girona, d'Olot i de l'Empordà», dins *Joc literari i estratègies de representació: 150 anys dels Jocs Florals de Barcelona*, edició a cura de Josep M. Domingo, IEC, Barcelona, 2012, col·lecció «Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», núm. 7, pàg. 403-435. J. Domingo, Els Jocs Florals en la literatura catalana contemporània, «Catalan Historical Review», número 6, 2013, pàg. 179-187. Margarida Casacuberta, «Catalanisme i Jocs Florals en el tombant del segle: Sobre la recepció d'Els Jocs Florals de Canprosa, de Santiago Rusiñol», a *Actes del Congrés Internacional d'Història de Catalunya i la Restauració (1875-1923), Manresa, 1-3 maig 1992*. Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 1992, pàg. 449-458. Narcís Figueras, «Els jocs florals i els certàmens literaris: expansió territorial i protagonistes en l'àmbit local. El cas de la comarca de la Selva (1895-1934)», dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Santa Coloma de Farners, amb motiu del centenari de les Nomes ortogràfiques de l'IEC*, IEC, Barcelona, pàg. 115-144.

Esquela mortuòria publicada per «Lo Geronés» amb motiu de la mort de Jacint Verdaguier.

per consolidar la restauració de l'antiga literatura catalana medieval, feien una funció reconeguda de culturització. En ciutats petites i mitjanes,⁸⁵ ben sovint, la festa literària dels Jocs Florals era un pretext, convertint-la sovint en un acte d'afirmació política promoguda pel moviment catalanista.

Segons Balaguer, els restauradors dels Jocs Florals, ell inclòs, «no s'havien proposat res mes que honrar la llengua catalana, purificant-la y enaltint per medi de son correu literari, y qu'han desnaturalisat aquesta institució los que després han tractat de donar-li caràcter o tendència polítics, conventint-la en catalanista, tendència de la quina no participa y ab la quina no està conforme».

Acusava Víctor Balaguer,⁸⁶ a propòsit d'una polèmica sobre les funcions que havien de tenir els Jocs Florals, de renegar dels seus principis, en estar

⁸⁵ M. de Montoliu, *Els Jocs Florals menors (Lletres catalanes)*, «El Poble Català», 20 agost 1906, pàg. 3.

⁸⁶ L'any 1881, V. Almirall retreia a V. Balaguer l'intent d'harmonitzar el liberalisme espanyol amb el catalanisme: «Lo catalanisme no és l'espanyolisme, per la senzilla raó que les duas paraulas expressan ideas distintes... Desenganyi's lo senyor Balaguer... Los espanyolistes aspiren a una patria gran, unificada y centralisada». (Citat per Josep Moran, vegeu bibliografia, pàg. 460).

en desacord amb la nova orientació política catalanista que agafaven alguns certàmens: «Dels tres temas que constituïen la divisa de la institució, *Pàtria, fides, amor*, lo preferit pels nostres poetes fou lo primer, Pàtria, ¿Quina Pàtria havien de cantar los poetes catalans sinó la pròpia, la seva, la nostre, la qu'havia inspirat sempre als poetes de la terra que la havien cantada en temps passats el de la llengua mateixa a que se'ls convidava a n'ells a cantarla?».

Víctor Balaguer, que defensava que els poetes havien de cantar en la seva llengua, va afirmar en una ocasió: «Ja que tot vos ho hem dat, deixáunos al manco la llengua de nos pares para cantar les glòries de nostra pàtria», però es va fer enrere quan els Jocs es volien convertir en una eina de redreçament cultural i polític del país.

7.1. [Sobre Jacint Verdaguer]⁸⁷ *Mossèn Jascinto Verdaguer*⁸⁸

Article escrit amb motiu del traspàs de J.V. «La estrella de primera magnitud que lluhia en lo cel de Catalunya s'ha apagat. Ja no enamorarà més al món ab los raigs de la seva inspiració potentia; ja no enardirà més los cors ab las flames enceses dels amors de la seva ànima; ja no passejarà més en lo triomf entre propis y estranys a la llengua de la terra que'l vegé nàxer, la que ab exclusió de tota altra li serví per donar forma y vida a ses concepcions grandioses, a las expansions de sos sentiments delicats y fondos».

Botet, que considerava Verdaguer una glòria espanyola com a poeta que era i escrivia en català, critica la hipocresia, les falses mostres de condol d'alguns catalans bords i descastats, al costat d'espanyols enemics de la llengua i cultura catalanes, als quals no cita pel nom, que adjectivaven la nostra llengua de «dialecte», amb connotació pejorativa, i que maleïen el nostre país. Hi havia gent que feien retret a la catalanitat, a l'obra imponent

⁸⁷ Jacinto Verdaguer, *La portada de Ripoll (fragmento de la leyenda Canigó)*, «RGA», X, 1886, pàg. 25 i seg. Verdaguer té altres composicions publicades a la «Revista de Gerona», dels anys 1888, 1889 i 1895. Lluís Pelissier, *Correspondència de Perpinyà*, «L.G.», 240, 15-12-1898. [Anunci de l'estada de Jacint Verdaguer a Perpinyà]. «Lo Geronés» i el Centre Catalanista de Gerona y sa Comarca, expressen el seu dol per la mort de Justí Pepratx, mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona, admirador i traductor de J. Verdaguer. («L.G.», núm. 347, 15-12-1901, pàg. 2). Faustino (sic) Pepratx va publicar a la «Revista de Gerona», X, 1886, la traducció castellana d'un treball seu: *Canigó: Leyenda pirenaica del tiempo de la Reconquista* por Mn. Jacinto Verdaguer.

⁸⁸ «Lo Geronés», 372, 15-6-1902. En aquest mateix número hi ha un poema d'A. Girbal y Balandrau: *En la mort del gran autor de l'Atlàntida* i un fragment de *La ermita del Mont*, de Excursions y Viatges.

de mossèn Cinto. Ara falsament es planyien en la diada de la seva mort:

«Mossen Jascinto Verdaguer es una gloria espanyola, sí; però ho és en tant com a poeta català y com a escriptor en llengua catalana. Es, donchs, per sobre de tot y en primer terme, una gloria nostra, ben nostra, y just y lligitim es, per consegüent, que Catalunya l'honori y'l glorifiqui en primer terme... *Procul, oh procul esse profani* : lluny, ben lluny los qui aclapahits pels seus mèrits y per la grandesa del seu geni pretenen avuy apropiari-se'l y renegant cada día de la llengua dels seus llibres immortals motejantla de dialecte, negant-li dintre d'Espanya la sal y'l foch; lluny ben lluny los catalans borts y descastats y'ls espanyols enemichs irreconciliables de la nostra llengua y de la nostra Terra, en aquest dia solemne de dol y de tristesa de la Pàtria. No vingueu a profanar ab vostres planys hipòcrites les despulles del poeta més eminent de Catalunya, del patrici d'ella més amantíssim: demà continuareu la vostra tasca anorreadora ab mes dalit que may y junts contribuïreu a enfonsar al pit de la Pàtria desventurada lo punyal traydor que vol llevar-li la forsa y la vida: lluny, ben lluny!».⁸⁹

7.2. L'enterrament de Mossèn Cinto⁹⁰

Crònica periodística de l'enterrament de J.V. a Barcelona, signada per B[otet]. Crítica, entre altres detalls, que una comissió de l'Ajuntament de Barcelona no hagués fet en la cloenda de l'acte un discurs convincent i merescut de comiat. «Allí un senyor tinent d'arcalde [sic] de Barcelona va tenir lo mal gust de voler dir oficialment les darreres paraules en obsequi del poeta, y en llengua castellana va provar de fer un discurs de compromís, que afortunadament va ser curt y no va sentir quasi bé ningú».

Botet també es va fer ressò que la mort del nostre poeta il·lustre va ser sentida i plorada a una i altra banda de la ratlla. Juli Lluís Maria de Carsalade du Pont (Perpinyà, 1847-1932), eclesiàstic gascó que ocupà el càrrec de bisbe de Perpinyà de 1900 a 1932, anomenat bisbe dels catalans, també s'hi afegí:

«La pàtria catalana s'ha commogut tota per la pèrdua del poeta il·lustre que tota la ha cantada, axis la d'ensà com la d'enllà de les serres pyriniques

⁸⁹ En aquest mateix número (372 de 15 de juny de 1902) hi podem llegir un segon treball de Salvador Guinot, extret d'un periòdic valencià, sobre la personalitat de Jacint Verdaguer, pàg. 3.

⁹⁰ B[otet] «Lo Geronés», 373, 22-6-1902. Vegeu també: *Aniversari de la mort de Mossèn Jacint Verdaguer*, «La Renaixensa», 9264, 11 de juny 1903, pàg. 1.

bressol d'un mateix poble, baluart d'una matexa rassa, que s'honorava ab los mèrits y ab la glòria de son fill escullit y predilecte. Arriban a l'anima y examplan lo cor les sentides paraules ab que l'Ilustrissim Sr. Bisbe de Perpinyà, fa saber la mort de mossèn Verdaguer als rectors de la seva diocesis encomanant-los que resin per la seva ànima: "Ha mort lo gran poeta de Catalunya. Els catalans de les dues vessants dels Pyreneus ploran al cantayre enlayrat de les glories de la nostra patria... Tots el coneixien, tots l'estimavan».

8. [Resenyes d'obres literàries i filològiques]

Amb aquests comentaris sobre obres i llibres de literatura contemporània que publicaven els seus amics i coneguts, Botet intentava que la literatura viva no restés allunyada dels seus interessos personals. Per uns moments es converteix en una mena de crític militant, que no s'està de censurar quan s'ho mereixen les obres de creació que escriuen i editen amics seus.

8.1. Bibliografia: *Escenas de la vida pagesa*,⁹¹ *novelletes y narracions catalanes*, per Joaquim Riera Bertran

«Las escenas de la vida *pagesa* contenidas en este volumen que examinamos, no son cuadros de costumbres llenos de vida y animación, ni novelitas de acción interesante y complicada, ni tampoco estudios acabados de tipus del campo característicos: son más bien un conjunto de impresiones que de todo ello participan, y a las que el autor ha comunicado el sello de su individualidad, de su manera especial de sentir», (pàg. 385).

8.2. Bibliografia: *Gramática razonada de la Lengua Española*, por Matías Salleras⁹²

8.3. *Letras y artes*, «Revista de Gerona», vol. I, 1876, pàg. 37-39.

8.4. Bibliografia: *Mel i Fel*⁹³

Ressenya del llibre de poemes de Joaquim Riera i Bertran, *Mel i fel*.⁹⁴ Botet lloa Riera, malgrat les falles que observa en moltes d'aquestes

⁹¹ Barcelona: Imprenta de la Renaixensa, 1878. «Revista de Gerona», vol. II, 1878, pàg. 385-386.

⁹² Matías Salleras era natural de Sant Pere Pescador. Va publicar aquest llibret a Segòvia (1876). A Girona es venia a la llibreria de Dorca. Publicat a «Revista de Gerona», vol. III, 1878, pàg. 385-386.

⁹³ «Revista de Gerona», vol. I, 1876-1877, pàg. 273-276.

⁹⁴ Barcelona, «La Renaixensa», 1877.

composicions: «Su lenguaje en general correcto y castizo adolece a veces de un sello de localidad demasiado marcado y su predilección por la poesía popular le conduce al uso de términos vulgares y prosáicos, lo cual no es sin embargo suficiente para que deje de ser uno de los que mayor conocen y manejan nuestra lengua de entre los muchos autores que ha producido su actual renacimiento literario», (pàg. 273).

8.5. Bibliografia: *Croquis al natural*,⁹⁵ por D. Narciso Oller y Moragas⁹⁶

«La lectura de los *Croquis al natural*, que recomendamos a los abonados de la Revista, nos ha producido una impresión muy favorable y nos hace desear que el Sr. Oller preste á la literatura catalana Nuevos Servicios tan valuosos como el que ha prestado con el libro que acabamos de examinar», (pàg. 170).

8.6. Bibliografia: *Del meu tros; escenes casulanas, de carrer y de més enfora*, per D. Emili Vilanova⁹⁷

Valora l'obra del més important dels costumistes catalans: «En conjunto el libro que nos ocupa mantiene a su autor en el lugar preeminente en que le habian colocado otros trabajos del mismo genero».

8.7. Bibliografia: *Ramell de violas, poesies d'en Pere de Palol*⁹⁸

«Las poesies del Sr. Palol son por lo general mas sentidas que inspiradas y su versificación es fácil y correcta», (pàg. 288).

8.8. Bibliografia: *Expansions, poesies líriques*,⁹⁹ per F. Ubach y Vinyeta

«Bajo otro concepto el Sr. Ubach es quizás de todos los modernos poetas catalanes el que sin afectar de una manera sensible la genealidad pròpia de la lengua catalana, ha sabido acomodarla major a las formas clásicas del

⁹⁵ Barcelona, «La Renaixensa», 1879.

⁹⁶ «Revista de Gerona», vol. III, 1879, pàg. 169-170.

⁹⁷ «Revista de Gerona», vol. III, 1879, pàg. 170.

⁹⁸ Girona, 1879. Treball publicat a «Revista de Gerona», vol. III, 1879, pàg. 288-289.

⁹⁹ Estampa de «La Renaixensa», 1879. Ubach i Vinyeta era un folklorista historicista, que creava a partir de procediments de la poesia de tradició oral. Té publicades moltes composicions als «Certámenes de la Asociación Literaria» (1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1885, 1886 i 1892, 1896, 1898). També a la «Revista de Gerona». Treball publicat a «Revista de Gerona». Vol. III, pàg. 525-526.

Fotografia del bisbe Josep Torres i Bages (1846-1916) que va articular un catalanisme cristià, allunyat del tradicionalisme reaccionari i del laic republicà.

metro castellano, y el que sin violentar el espíritu francamente catalán de sus composiciones, más empapado está de los buenos modelos del siglo de oro de la literatura de Castilla», (pàg. 525).

8.9. Bibliografia: *Los clubs alpins y les associacions d'excursions per D. Ramon Arabia y Solanas*¹⁰⁰

¹⁰⁰ «Revista de Gerona», vol. III, pàg. 526.

8.9. Pròleg a un llibre de poemes de F.X. Majuelo¹⁰¹

Carta de D. Joaquim Botet i Sisó que figura com a pròleg al llibre de poemes de Francisco X. Majuelo, *Poesias* (Girona, Imprenta y librería de Josep Franquet y Serra, 1902, pàg. 5-10).

Francesc J. Majuelo, era un jove catòlic que pertanyia a la Congregació de Sant Lluís de Girona. Era un poeta floralesc que escrivia una poesia per oblidar. Botet prologa un llibre de joventut en què adverteix l'excusable inexperiència del seu autor, que es deixa emportar massa per la facilitat de versificar. Per Botet, el mèrit dels poetes que són grans mestres consisteix «precisament en mantindre la primacia del fons, de l'ànima de les seues produccions literàries, procurant ferir la intel·ligència y moure'ls afectes de sos llegidors, fent-los pensar y sentir ab la mateixa energia y ab la mateixa intensitat qu'ells pensan y senten, y amagant y dissimulant, per a millor aconseguir-lo, les dificultats externes d'execució qu'han tingut de vèncer; per manera que'n ells la expressió, la forma que vesteix lo fons, apar sempre ésser la pròpia y adequada y haver brollat natural y espontània sense esforç per part de l'autor», (pàg. 7 i 8).

Com a fill del seu temps, Majuelo desgrana en el seu poema *Pàtria* la idea que cobejava sobre la seves essències. En reproduueixo aquestes dues estrofes:

«Per mes qu'es un jardí / voldria foll butxí / punyir-la, endogalarla; mes ella ha fet un crit, / y han vingut tot seguit/ sos fills a defensarla. // Senyera han enlayrat / qu'a l'un y altre costat / de Catalunya oneja; / Montserrat la sosten, / del Canigó lo vent/ tot temps la petoneja» // (pàg. 36).

9.1. Epistolari de Joaquim Botet i Sisó conservat a la Biblioteca de Catalunya¹⁰²

Al fons de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya núm. 1880 podem consultar un fons de cartes rebudes (1873-1915) per J.B. i S., encara per valorar. Són 52 documents, 89 folis, que, convenientment llegits, ens podrien ajudar a completar la seva bibliografia. Gairebé tots són de tema numismàtic.

¹⁰¹ Possiblement era fill d'un regidor de l'Ajuntament de Girona, en el mandat de l'alcalde Andreu Tuyet, Juan de la Cruz Majuelo. L'any 1895 aquest senyor va demanar que es retirés per «inmoral e indecente», una exhibició d'un gabinet de figures de cera instal·lat en un «reservado» de la plaça de la Independència (Joan Puigbert, *Política municipal a la Girona de la Restauració...*, op. cit., pàg. 213).

¹⁰² Aquesta correspondència es complementa amb la que es conserva a l'Arxiu Municipal de Girona. Papers de J. Botet i Sisó.

L'ordenació alfabètica per corresponsals és aquesta: Alfaràs Romuald; Alsius, Pere; Ariet, A; Bartrina, Joaquim M^a; Brugués C.; Casas, Agustí; Domènech; Duran i Cañameres, Fèlix; Gudiol i Cunill, Josep; Gneccchi, Francesc i Ercole; Guillen García, G.J. de, ; Massot, Josep; Pedrals i Moliné, Artur; Pella i Forgas, Josep; Puig, Josep; Pujol, Celestí; Saderra, J.; Sanpere i Miquel, Salvador; Serra i Campdelacreu, Josep; Tobella d'Argila, Francesc de; Vayreda, E.; Vidal, Pierre; Viñas, Francesc; Viñas i Comas, Joan; Vives, Antonio; Varis.

10. Sobre Tomàs Sisó

La família de la mare de l'historiador provenia de la vila marinera de Sant Feliu de Guíxols. D'un avantpassat de la mare, Tomàs Sisó, navilier, el fons Botet de l'Arxiu Municipal de Girona conserva un tractat de navegació inèdit, del segle XIX, en castellà, molt interessant, que mereixeria una edició anotada. A la pàgina 25 del manuscrit hi llegim la data de 6 de juny de 1823.

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

- Ramon Alberch i Fugueras i Josep Quer, *Joaquim Botet i Sisó: del catalanisme al nacionalisme*, Barcelona, Columna, 1998.
- Pere Anguera, *El català al segle XX. De llengua del poble a llengua natural*, Barcelona, Empúries, 1997.
- Joaquim Casas Carbó, *Catalunya trilingüe. Estudi de biologia lingüística*. Conferència donada en l'Ateneu Barcelonés lo dia 20 d'abril. Nota a «L.G.», 31-05-1896, núm. 111.
- Joaquim Coll Amargós, Jordi Llorens Vila, *Els quadres del primer Catalanisme (1892-1900)*, PAM, 2000 (Botet, pàg. 68).
- M. Crusafont i Sabater, *Obra numismàtica esparsa i inèdita de Joaquim Botet i Sisó*. Edició i capítols introductoris de..., Barcelona, IEC, 1997.
- DDAA, *El catalanisme conservador*. Girona, Quaderns del Cercle, 1996.
- Carola Duran i Tort, *Índex de «La Renaixença» (Barcelona, 1871-1880)*, Editorial Barcino, Barcelona, 1998.
- Discursos leídos en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la recepción pública de D. Joaquim Botet i Sisó el día 27 de diciembre de 1908*. Joaquim Botet i Sisó, Josep Pella i Forgas, Gerona, Establecimiento Tipográfico de Dolores Torres, 1908.
- Jordi Figuerola, *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994.
- Josep Grahit i Grau, *En Joaquim Botet i Sisó, Bio-biografia premiada als Jocs Florals de Girona celebrats el 1918*. Girona, Editorial Gerundense, maig de 1919.
- Jordi Llorens, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.
- Joan-Lluís Marfany, *La cultura del catalanisme*, Barcelona, Empúries, 1995.

- Joan-Lluís Marfany, *La llengua maltractada*, Barcelona, Empúries, 2001.
- Josep Moran i Ocerinjauregui, «La llengua catalana i el règim de la Restauració» dins *Actes del Congrés Internacional d'Història de Catalunya i la Restauració*, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 1992, pàg. 459-461.
- J[oaquim] N[adal] i F[arreras], *Joaquim Botet i Sisó*, «Revista de Girona», núm. 77, pàg. 197-201.
- Carme Oriol i Josep Maria Pujol, *Índex tipològic de la rondalla catalana*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2003.
- Joan Puigbert i Busquets, *La Girona de la Restauració (1874-1923). Ascensió del catalanisme polític*. Quaderns d'Història de Girona, Diputació de Girona, 1995.
- Joan Puigbert i Busquets, *El primer catalanisme polític a Girona. El Centre Catalanista (1894-1899)*, Girona, Quaderns del Cercle, 12, 1996, pàg. 55-89.
- Joan Puigbert i Busquets, *Política Municipal a la Girona de la Restauració (1874-1900)*, Ajuntament de Girona, 2000.
- Maria Dolores de Ribot, *El com i el perquè de l'Asociación Literaria de Girona i de la Revista de Gerona*, «Revista de Girona», núm. 75-77, 1976, pàg. 163-166.
- Fortià Solà i Moreta, *Biografia de J. Torres i Bages*, PAM, Abadia de Montserrat, 1993.

TREBALLS DE JOAQUIM BOTET I SISÓ QUE M'HAN ESTATS ÚTILS
PER A AQUESTA RECERCA¹⁰³

- Abreviatures més utilitzades: CAL (Certamen Literario de Gerona); L.G. (Lo Geronés)
- De la predicació en llengua catalana. Pàgina del llibre de Josep Torras i Bages, extret de «La Tradició Catalana»*, «L.G.», dissabte, 5-1-1895, núm. 40, pàg. 1 i 2.
- J. B. i S., *Catalanistes y prou*, «L.G.», núm. 50, 16-3-1895.
- Discurs llegit per Àngel Guimerà en la sessió inaugural del Ateneo Barcelonès*, «L.G.», núm. 89, diumenge 29-12-1895.
- Y., *Mals que experimenta nostra llengua*, «L.G.», núm. 105, 19-4-1896.
- [Botet] *Llibres rebuts. Excursió al Monasterio de Santa Maria de Arlés por D. Francisco Montsalvatje y Fossas*. «L.G.», 116, 5-7-1896.
- [Redacció] *Mariano Aguiló y Fuster [necrològica]*, «L.G.», núm. 16 del 13-6-1897.
- Montseny*, «L.G.», núm. 224, 225, 31 de juliol i 1 d'agost de 1898.
- Aplec catalanista de La Bisbal*, «L.G.», núm. 245, 5-2-1899.
- J.B. i S., *Quint aniversari del Centre Catalanista*, «L.G.», dimecres, 15-02-1899, núm. 246, pàg. 1.
- J.B. i S., *Sursum corda*, «L.G.», núm. 273, dimecres, 15-11-1899, pàg. 1-2 [Actuació de l'Orfeó Català a Girona].
- J. B. i S., *Les coses clares*, «L.G.», núm. 286, diumenge 25-3-1900.
- [Redacció] *Unió Catalanista [Felicitació al poeta Mistral]*, «L.G.», núm. 289, dijous, 26-4-1900, [«La Junta Permanent de la "Unió Catalanista", te l'honor de felicitar-vos coralment ab motiu de la victòria obtinguda per la hermosa llengua de

¹⁰³ Ara i aquí també ressenyo altres articles signats o sense signar, editorials, notes de redacció, la majoria dels quals van ser publicats a «Lo Geronés», alguns dels quals són de la ploma de Botet.

Provensa, renovellada per vostre geni, al ser admesa oficialment en sos centres universitaris»].

J. B. i S., *Dos paraules*, «L.G.», núm. 307, 25-10-1900.

B., *Festa inaugural de la «Lliga catalanista» de Reus*, «L.G.», núm. 313, dimarts, 25-12-1900, pàg. 1 i 2.

Centre Catalanista de Gerona y sa Comarca, «L.G.», núm. 314, dissabte 5-1-1901, pàg. 2 i 3.

J. B. i S., *Necrològiques de l'Il·lustríssim y Rev. D. Josep Morgades i també de Joseph Ametller y Vinyas*, «L.G.», núm. 315, dimarts, 15-1-1901. [En la primera part d'aquest article recorda la «tan celebrada com combatuda Pastoral manant la ensenyansa del Catecisme y la predicació en llengua catalana, en la seva nova Diòcesis de Barcelona»].

J. B. i S., *D. Bartomeu Robert* [necrològica], «L.G.», núm. 363, 13-4-1902.

J. B. i S., *La Associació literària de Girona*, «L.G.», núm. 363, 13-4-1902.

J. B. i S., *Mossèn Jacinto Verdaguier*, «L.G.», núm. 372, diumenge 15-06-1902, pàg. 1.

Josep Grahit, *La Font d'en Pericot*, «L.G.», dissabte, 25-11-1905, núm. 552, pàg. 2.

J. B. i S., *A Mallorca, ab D. Jaume*, «L.G.», 666, 2-2-1908. [«1208-1908. Centenari de Jaume I» Homenatge de «Lo Gironés»].

Revista de Girona (RdG)

Letras y artes, «RdG», 1876-1877, I, pàg. 37.

El Certamen Literario y la exposició de Belles Artes, «RdG», 1876-1877, I, pàg. 441.

El Certamen Literario, «RdG», 1879, III, pàg. 489.

El Certamen Literario de 1881, «RdG», V, pàg. 433.

El Certamen Literario de Figueras, «RdG», 1882, VI, pàg. 160.

Pro Pàtria, «RdG», 1889, XIII, pàg. 178.

La Renaixensa

Novas II, «La Renaixensa», 1872, pàg. 51-52. Anunci de la creació a Girona d'una societat que fa obres de teatre català dos cops per setmana i també creació d'una societat d'escriptors.

Comentaris, «La Renaixensa», VI, I, núm. 3 i 4, 1876, pàg. 81-88. [Petició d'unitat entre els catalanistes, enfrontats per la batalla de la llengua, amb la proposta que els J.F. siguin no només els continuadors de la literatura, sinó també els restauradors de la llengua].

J. B. i S., *Tres variants*, «La Renaixensa», II, 1872, pàg. 84.

J. B. i S., *Tendencias*, «La Renaixensa», III, 1873, pàg. 325-326.

La Il·lustració Catalana

J. B. i S., *Los usatges de Barcelona. La font del bisbe*, «La Il·lustració Catalana», 1917, *Lectura Popular*, núm. 203; XII, pàg. 321-352. El treball sobre *Los Usatges* havia sortit abans a «La Renaixensa», 1, 1871, pàg. 17-18; 29-31; 41-43; 55-57; 71, 73-75.

J. B. i S. *Una visita al castell de Cartellá*, Barcelona: La Il·lustració Catalana, [190-]
46 pàg.

APÈNDIXS

Ia EN UN ALBUM

EN UN ALBUM

*
* *

Cual monte excelso que en su seno esconde
un mar de fuego que se agita y bulle
y lucha en vano por romper su cárcel
y en su impotencia se retuerce y ruge;
así en el fondo de mi pecho oculta
arde la llama que mi ser consume
y en vano intenta traspasar la valla
que fuerte oprime al corazón que sufre.

Mas, si del monte la corteza cede,
rota en pedazos la elevada cumbre,
un chorro inmenso de candente lava
brotando altivo, por los aires sube;
brilla un instante en la azulada esfera
con imponente majestad, la cubre,
y en lluvia ardiente se deshace y cae,
y aliento y vida por doquier destruye.

¡Guay si del pecho la potente llama
triumfante estalla y un momento luce;
ruinas y llanto marcarán su paso,
luto y cenizas mostrará su lumbre!

J. BOTET.

IIb LO LLOSER

LO LLOSER

Un vert lloser ma patria conreua carinyosa,
 Memoria no 's conserva del temps que fou plantat,
 Los jayos sóls recordan que 'n altre edat ditxosa
 A l' ombra s' aplegaven, maynada bellugosa,
 D' aquell vell tronch sapat.

Es lo lloser un arbre nascut en bona terra,
 Entre enderrochs y runas cargola 'son arrél,
 Com fonament firmissim al mur ciclop s' aferra
 Y son cimbal aixeca per sobre 'l plá y la serrá
 Fins á trovar lo cel.

Y diu que cada volta que trau nova brancada,
 Un nou recort de gloria Girona veu florir,
 Que ab son fullatje espléndit la testa coronada
 Li vessan de sas venas sos fills la sanch preuhada,
 Lo sól fins á tempir.

Y tantas son las brancas que 'l vert lloser sustenta,
 Que arréu per tot escampan gratíssim son olor;
 Com escampa la fama arréu ab véu potentá
 Las gestas innombrables, que de ma patria ostenta
 Lo llibre del honor.

Un dels rebrots més tendres dos segles ha naixia,
 Emblema de victoria, un jorn del florit Maig;
 Rebrot qu' á l' ombra d' altres ja preponents creixia
 Entre pintadas rosas, per rebre en aquell dia
 De gloria 'l primer raig.

A son redós verdejan avuy ab plena ufana
 Plansons qu' altres més tendres demá n' ombrejarán,
 Puig del lloser voltantne la soca sobirana,
 Los braus fills de Girona, si la pàtria 'ls demana,
 Com héroes morirán.

Girona 24 de Maig de 1884.

IIIc PRO PATRIA

PRO PATRIA ⁽¹⁾

HIMNE

Som fills de Catalunya
 Y ab la má al cor, jurém,
 Que de la nostra Patria
 Jamay renegarém:
 Jurém.

Del Vall d' Arán al Cénia,
 Del Cénia al Cap de Creus,
 En llengua catalana
 Parlant tothom s' entén.
 Som fills de Catalunya
 Y ab la má al cor, jurém,
 Que de la nostra Llengua
 Jamay renegarém:
 Jurém.

De nostres antichs Comtes
 Y ciutadans y Reys,
 Les gestes gloriöses
 La fama escampa arréu.
 Som fills de Catalunya
 Y ab la má al cor, jurém
 Que de la nostra Historia
 Jamay renegarém:
 Jurém.

Velles costums y usatges
 Y llibertats y lleys,
 Lo penó de les barres
 Temut feren un temps,
 Som fills de Catalunya

Y ab la má al cor, jurém,
 Que del Dret de la Terra
 Jamay renegarém:
 Jurém.

Per defensar sa Patria,
 Ses llibertats y drets,
 Nostres passats lluytaren
 Moriren amatens.
 Som fills de Catalunya
 Y ab la má al cor, jurém,
 Que de los nostres avis
 Jamay renegarém:
 Jurém.

Y avuy qu' ab traydoria
 Furtarnos vol també
 L' enveja ensuperbida
 Fins lo nom que portém;
 Som fills de Catalunya
 Y ab la má al cor, jurém,
 Qu' avuy y demá y sempre
 Sóls catalans serém:
 Jurém.

Som fills de Catalunya
 Y ab la má al cor, jurém,
 Que de la nostra Patria
 Jamay renegarém:
 Jurém.

JOAQUIM BOTET Y SISÓ

(1) Poesia dedicada a la *Lliga de Catalunya* y llegida en la votllada celebrada per dita societat en obsequi dels poetas premiats en los Jochs Florals de 1889.

II

Rafael Roca Auguet, Memoria del Secretario del Jurado¹⁰⁴

[Sobre l'ús del català]

«Ni un sol instant he duptat de la llengua en la quina debía expressar-me al complir la missió que me fou encomanada. Català de cor, com a bon fill d'aquesta desventurada Terra, no podia ni debía en el si d'una festa patriòtica literària, celebrada a dins del mateix casal de Catalunya, expressar-me en cap més altre llengua que en la rica llengua catalana, opresa, escarnida y denigrada per gent barroera, més enèrgica, viril y digna com el poble que la parla. Y no podia ni debía, perquè ensemps que'm tinch per altament honrat parlant la hermosa llengua de ma Pàtria, entenç que tots tenim lo deber sagrat de defensar, sens may doblegar-nos, des de'ls baluards que encara'ms quedan, amb la altaneria y noblesa del que defensa una causa justa, com fan els homes de las altres terras, lo que més lo distingeix a l'home, lo que's el signe de las rassas y el símbol y penyora de la llibertat perduda de las nacionalitats que tenenla trista sort d'esser esclavas», (pàg. 33).

A la pàgina 35 d'aquest mateix treball, llegim aquest comentari sobre els treballs presentats en el Certamen de 1899: «Hi ha concorregut 84 composicions, d'elles 70, escrites en nostre propi idioma y las demás en llengua castellana, notant-se en aquestes la falta d'un ideal que's lo que mou y dignifica als pobles, ideal que tant bé senta en las composicions catalanes, molt superiors a las castellanones quan aquestes es dehuen a la pluma d'algun català d'aquells que's donan vergonya d'escriure en sa nativa llengua, en la llengua de sa pàtria».

II

Don Mariano Bassols Prim [President de la Diputació provincial de Girona].
*Discurso del señor Presidente del Jurado*¹⁰⁵

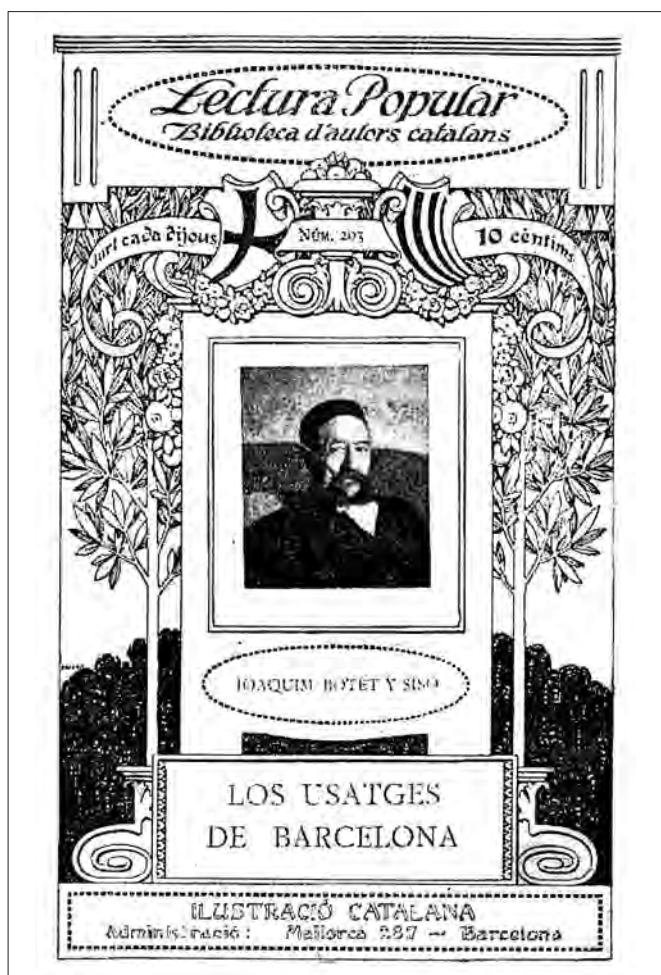
[La batalla de les llengües]

«Y he resuelto la segunda de aquellas dificultades usando, como observais, la lengua castellana, porque no celebramos aquí clásica fiesta alguna de la tierra catalana, sino que celebramos el anual Certamen de la denominada Asociación Literaria de Gerona; sin que esto quiera decir, señores, por otra parte, que sea yo indiferente a este renacimiento literario a cuyo impulso retorna lozana y vigorosa nuestra llengua catalana en la que aprendimos, de idolotras madres y por vez primera, nuestros cantos populares; sin que deje de adivinar ese renacimiento literario que guarda cuidadosamente las cenizas del antiguo *Consistori de gaya ciència* precursor

¹⁰⁴ Asociación Literaria de Gerona, CAL, Certamen de 1899, Girona, Imp. de P. Torres, 1899, pàg. 33.

¹⁰⁵ Asociación Literaria de Gerona, CAL, Certamen de 1900. Año XXIX de su instalación. Gerona. Imp. y Librería de P. Torres, 1902, pàg. 13.

de nuestros brillantes Juegos Florales;¹⁰⁶ que evoca el recuerdo de Ramon Llull –ese almogávar de la ciència medio-aval–;¹⁰⁷ que busca con fruición los inspirados cantos de Ausias March –ese nuevo Dante de nuestra literatura clásica–;¹⁰⁸ y que se descubre respetuoso ante las tumbas de Aribau, de Milà y Fontanals y de Rubió y Ors, y levanta los grandiosos poemas, cual la Atlántida y el Canigó».¹⁰⁹

¹⁰⁶ D. Federico Schwartz, Catedrático de la Universidad de Barcelona, en su *Historia de la literatura española*.

¹⁰⁷ Así lo califica el docto Catedrático de la Universidad central Dr. D. Marcelino Menéndez y Pelayo.

¹⁰⁸ El ilustrado escritor catalán, Rdo. Dr. D. José Torres y Bages (hoy Obispo de Vic) en su importante obra *La Tradició catalana*.

¹⁰⁹ Del laureado vate catalán Rdo. D. Jacinto Verdaguer.

ALTRES TREBALLS I
CONTRIBUCIONS

